МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СОЦІУМУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0123-3
спеціальності: 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
К. І. Лук'янець

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, доцент, к. пед. н. _____ О. В. Гузенко

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, доцент, к. пед. н. _____ А.Ф. Курінна

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри_____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Лук'янець Катерині Іванівні

1. Тема роботи: «Формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку засобами інтерактивних методів навчання»
керівник роботи Гузенко Оксана Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент затверджені наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 р. № 1446 – с.

2. Строк подання студентом роботи: 1 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): проаналізувати поняття та виявити особливості інтерактивних методів навчання як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку; виявити та обґрунтувати педагогічні умови застосування інтерактивних методів для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку; розробити методичні рекомендації щодо застосування інтерактивних методів як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

5. Перелік графічного матеріалу: немає

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Гузенко О. В.	05.02.24 р.	05.02.24 р.
Розділ 1	Гузенко О. В.	11.03.24 р.	11.03.24 р.
Розділ 2	Гузенко О. В.	06.05.24 р.	06.05.24 р.
Висновки	Гузенко О. В.	09.09.24 р.	09.09.24 р.
Додатки	Гузенко О. В.	14.10.24 р.	14.10.24 р.

7. Дата видачі завдання: 05.02.24 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Лук’янець К. І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Гузенко О. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ Вахняк Н. В.___
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 88 с., 64 джерел, 1 додаток.

Мета дослідження: полягає у теоретичному обґрунтуванні формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку засобами інтерактивних методів навчання.

Об’єкт дослідження – процес формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – засоби формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз та синтез – для систематизації наукових праць, визначення сутності поняття «емоційно-ціннісне ставлення», а також для уточнення особливостей використання інтерактивних методів у формуванні емоційних та соціальних компетентностей у дітей старшого дошкільного віку; порівняння та узагальнення – для порівняння підходів до використання інтерактивних методів, узагальнення результатів попередніх досліджень, що стосуються емоційного розвитку дошкільників, та виявлення основних тенденцій у цій галузі; емпіричні: спостереження – для вивчення поведінкових проявів та емоційних реакцій дітей у процесі інтерактивних занять, що дозволило розробити методичні рекомендації щодо застосування інтерактивних методів як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Теоретичне значення: визначено особливості психо-емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку; охарактеризовано емоційно-ціннісне ставлення до соціуму як педагогічну категорію та виявлено етапи становлення емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку

Практичне значення одержаних результатів визначено обґрунтуванням педагогічних умов застосування інтерактивних методів для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку та

розробленням методичних рекомендацій щодо застосування інтерактивних методів як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Результати дослідження можуть бути використані вихователями та керівниками закладів дошкільної освіти з метою підвищення ефективності виховної роботи з дітьми старшого дошкільного віку, оптимізації взаємодії сім'ї та школи, підвищення педагогічної культури батьків.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти.

ФОРМУВАННЯ, ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ, СОЦІУМ, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

SUMMARY

Lukianets K. I. Formation of Emotional and Value Attitude to Society in Children of Older Preschool Age by Means of Interactive Teaching Methods.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, a list of used literature (64 articles), and addition.

In the context of modern challenges and societal changes, there is a need to improve approaches to the education of older preschool children, which requires adapting educational processes to contemporary demands. An important aspect of this process is the formation of emotionally-valued attitudes toward society, which ensures the development of a harmonious, emotionally stable personality capable of constructive social interaction. The ability of children to understand others' emotions, empathize, and accept social norms becomes the foundation for their future social adaptation and successful integration into society.

In the context of preschool education, interactive learning methods play a crucial role in forming emotionally-valued attitudes, as they create a conducive environment for active participation in group activities, fostering empathy, cooperation, and mutual support among children. The importance of interactive methods lies in their ability to combine play and social activities, enabling children to gain initial experiences of positive interaction with society and establish the foundations of socially acceptable behavior.

Thus, the study of interactive methods in the context of forming emotionally-valued attitudes toward society among older preschool children is particularly relevant, as it lays the groundwork for developing social skills and moral qualities necessary for successful integration into school environments and society as a whole.

Achieving the set goal requires solving the following research tasks:

1. To substantiate the theoretical foundations of forming emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children.

1. To analyze the concept and identify the characteristics of interactive learning methods as a means of forming emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children.

2. To identify and substantiate the pedagogical conditions for applying interactive methods to form emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children.

3. To develop methodological recommendations for using interactive methods as a means of forming emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children.

The object of the study is the process of forming emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children. The subject of the study is the means of forming emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children.

The part 1: defines the features of the psycho-emotional development of older preschool children; describes emotionally-valued attitudes toward society as a pedagogical category and identifies the stages of formation of emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children.

The part 2: justifies the pedagogical conditions for applying interactive methods to form emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children and develops methodological recommendations for using interactive methods as a means of forming emotionally-valued attitudes toward society in older preschool children.

The obtained results can be used by teachers in preschool and after-school educational institutions.

Keywords: formation, emotionally-valued attitude, society, older preschool age.

ЗМІСТ

Вступ…….. 9
Розділ 1. Теоретичні основи формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку ……..... 13
1.1. Особливості психо-емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку.……. 13
1.2. Емоційно-ціннісне ставлення до соціуму як педагогічна категорія.……..... 20
1.3. Етапи становлення емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку ……..……..... 26
Розділ 2. Інтерактивні методи навчання як засіб формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку …… 33
2.1. Поняття та особливості інтерактивних методів навчання…….. 33
2.2. Педагогічні умови застосування інтерактивних методів для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.…….. 41
2.3. Методичні рекомендації щодо застосування інтерактивних методів як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку …….. 53
Висновки……..... 68
Список використаних джерел……... 71
Додатки……... 77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження «Формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку засобами інтерактивних методів навчання» зумовлена кількома соціально-педагогічними та психологічними факторами, які визначають потребу у розвитку соціально адаптованої та емоційно компетентної особистості вже в ранньому дитинстві. На сучасному етапі розвитку освіти особливу увагу приділяють не лише інтелектуальним компетенціям дітей, але й формуванню їх емоційної чутливості, здатності до співпраці, емпатії та позитивної взаємодії з оточуючими. Важливою складовою цього процесу є емоційно-ціннісне ставлення до соціуму, яке включає в себе розуміння та оцінку соціальних норм, моральних орієнтацій та здатність до самоконтролю.

Особливо важливою є робота з дітьми старшого дошкільного віку, оскільки цей період є критичним для формування основ соціальних та моральних орієнтацій, що впливатимуть на поведінку дитини протягом її життя. Урахування індивідуальних емоційних особливостей дітей і застосування педагогічних методів, що сприяють їхньому емоційному розвитку, стає необхідною умовою для успішної соціалізації майбутніх громадян.

Інтерактивні методи навчання, як одна з основних педагогічних стратегій, здатні створювати умови для активного та емоційно насиченого навчання, де діти мають можливість не лише отримувати нові знання, а й розвивати емоційні та соціальні навички через безпосередню взаємодію з однолітками, а також через рольові та ситуаційні ігри. Це дозволяє формувати не тільки когнітивні, але й соціально-емоційні аспекти розвитку, які є ключовими для подальшої адаптації до соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку засобами інтерактивних методів навчання показав, що актуальність цієї проблеми зростає

в контексті сучасних підходів до дошкільної освіти та розвитку дітей. Зокрема, питання соціалізації дітей, розвитку їх емоційних і соціальних компетентностей активно досліджуються в роботах таких вчених, як І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, С. Васильєва, Л. Виготський, Т. Волчак, С. Курінна, В. Рагозіна, О. Рейпольська, О. Туркулець, Н. Фролова, А. Фурман, О. Пенькова, О. Петінов, Т. Поніманська, Н. Шкляр та інші.

Особливу увагу дослідженням емоційно-ціннісного ставлення до соціуму приділяють науковці, такі як Г. Бєлєнька, Л. Варяниця, О. Горбачова, О. Горшкова, С. Ладивір, В. Маршицька, О. Кононко, І. Печенко, О. Пісарєва, які аналізують вплив соціального середовища на розвиток емоційної чутливості та моральних орієнтацій дітей дошкільного віку. Вони підкреслюють важливість формування в дітей здатності до співчуття, співпереживання та відповідальності, що є основою гармонійного розвитку та соціальної адаптації.

Інтерактивні методи навчання, які є об'єктом дослідження цього проєкту, активно аналізуються в роботах сучасних педагогів, таких як І. Дьяконов, О. Михальченко, О. Пометун, Т. Пироженко, С. Решетченко, К. Рудік, С. Сисоєва, М. Скрипник, Т. Скубарєва, що наголошують на ефективності використання ігор, рольових ситуацій, творчих завдань для розвитку емоційно-ціннісних уявлень і поведінки дітей. Вони відзначають, що ці методи дозволяють дітям не лише усвідомлювати свої почуття, а й вчать взаємодіяти в колективі, розвиваючи навички емпатії та співпраці.

Важливою складовою цих досліджень є вивчення психологічних аспектів, що лежать в основі взаємодії дітей з однолітками і дорослими в ігровому процесі. Зокрема, дослідження О. Висоцької, Т. Волчак, С. Довбня, Н. Каньоса, Л. Комарніцької, К. Рудік, В. Синько, Р. Шулигіна підкреслюють роль емоційного інтелекту у розвитку дітей дошкільного віку, а також ефективність інтерактивних методів у створенні умов для емоційного самовираження та усвідомлення соціальних норм і цінностей.

Незважаючи на значний інтерес дослідників до проблеми емоційного розвитку дітей і потенціал інтерактивних методів як інструменту формування

ціннісного ставлення, проблема формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку саме засобами інтерактивних методів не була предметом окремого дослідження та потребує більш ґрунтовного вивчення. Це й обумовило вибір теми даного дослідження.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку засобами інтерактивних методів навчання.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати теоретичні основи формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

2. Проаналізувати поняття та виявити особливості інтерактивних методів навчання як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

3. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови застосування інтерактивних методів для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити методичні рекомендації щодо застосування інтерактивних методів як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Об’єкт дослідження – процес формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – засоби формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Для досягнення мети та завдань дослідження використано такі методи:

– теоретичні: аналіз та синтез – для систематизації наукових праць, визначення сутності поняття «емоційно-ціннісне ставлення», а також для уточнення особливостей використання інтерактивних методів у формуванні емоційних та соціальних компетентностей у дітей старшого дошкільного віку; порівняння та узагальнення – для порівняння підходів до використання інтерактивних методів, узагальнення результатів попередніх досліджень, що

стосуються емоційного розвитку дошкільників, та виявлення основних тенденцій у цій галузі;

– емпіричні: спостереження – для вивчення поведінкових проявів та емоційних реакцій дітей у процесі інтерактивних занять, що дозволило розробити методичні рекомендації щодо застосування інтерактивних методів як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Теоретичне значення: визначено особливості психо-емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку; охарактеризовано емоційно-ціннісне ставлення до соціуму як педагогічну категорію та виявлено етапи становлення емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів визначено обґрунтуванням педагогічних умов застосування інтерактивних методів для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку та розробленням методичних рекомендацій щодо застосування інтерактивних методів як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку.

Результати дослідження можуть бути використані вихователями та керівниками закладів дошкільної освіти з метою підвищення ефективності виховної роботи з дітьми старшого дошкільного віку, оптимізації взаємодії сім’ї та школи, підвищення педагогічної культури батьків.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (64 найменувань). Загальний обсяг – 90 сторінок, обсяг основного тексту – 70 сторінка.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СОЦІУМУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Особливості психо-емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку

Старший дошкільний вік (5-6 років) є періодом активного розвитку особистісних і соціальних рис дитини, а також її психо-емоційної сфери. Зазначимо, що у цей період відбувається значний стрибок у психологічному та фізичному розвитку дитини: удосконалюються тактильні навички, покращуються пам’ять, увага та уява. Особливу роль відіграє взаємодія з дорослими, яких дитина починає сприймати як наставників та зразки для наслідування, переймаючи їхні манери та поведінку. У колективних групах відбувається активний розвиток лідерських якостей, діти освоюють соціальні ролі в межах свого оточення [63].

Закцентуємо, що старший дошкільний вік – це ключовий етап у формуванні особистості та психології дитини, розвитку її навчальних та творчих здібностей. У цей час починає формуватися система цінностей, розвивається здатність до розуміння власних інтересів. З’являються нові соціальні потреби, зокрема прагнення до визнання та уваги однолітків. Саме на цьому етапі зароджується прагнення до лідерства, формується воля та усвідомленість бажань. Таким чином, саме на цьому етапі відбувається інтенсивне формування емоційної саморегуляції, розширення соціальних контактів, а також удосконалення здатності до усвідомлення власних емоцій та емоцій інших людей. Як зазначає Л. Божович, дошкільний вік є критичним періодом для формування соціальних і моральних цінностей, які складають основу майбутньої особистісної поведінки [4].

Психологічні характеристики мислення дітей 5–6 років включають наступне:

– дитина починає усвідомлювати події не лише з власної точки зору, а й здатна поглянути на ситуацію з позиції іншої людини.

– хоча дитина засвоює окремі деталі, вона ще не вміє пов’язувати їх у цілісну картину.

– розвивається здатність до аналізу та розуміння природи та походження об'єктів.

– діти цього віку, як правило, мають достатній словниковий запас і можуть вести логічні діалоги [54].

У ході дослідження з’ясовано, що психо-емоційний розвиток є комплексним процесом, який охоплює формування емоційної сфери, емоційної саморегуляції, усвідомлення та інтеграцію емоцій у соціальні взаємини. Емоції, як ключовий аспект психо-емоційного розвитку, забезпечують психологічний зв'язок дитини з навколишнім світом і є важливим регулятором її поведінки. Вони сприяють соціальній адаптації та допомагають дитині орієнтуватися в соціально прийнятних моделях взаємодії, розвиваючи моральні якості та ціннісні орієнтири. Таким чином, емоції у цьому віці стають важливим регулятором поведінки, впливаючи на становлення емоційно-ціннісного ставлення до світу. Як зазначає Н. Трофаїла, емоційна сфера дитини тісно пов’язана з іншими психічними функціями та відіграє вирішальну роль у формуванні її як особистості [56].

Емоції визначають реакцію дитини на значущі для неї життєві ситуації, відображаючи не лише внутрішні потреби, але й взаємозв’язок з об’єктивними умовами. У цьому контексті вони виконують як когнітивну, так і суб’єктивну функції, що є основою для формування емоційної саморегуляції. Одним із найбільш ґрунтовних підходів до класифікації емоцій є модель К. Ізарда, який виділяє базові емоції (інтерес, радість, подив, сум, гнів, відразу, презирство, страх, сором і провину). Ці емоції є універсальними та утворюють базис для інших, складніших емоційних переживань у дошкільному віці [56].

Отже, діти цього віку поступово починають розуміти базові емоції, такі як радість, сум, страх, гнів, цікавість, здивування, які становлять фундамент для складніших емоційних реакцій та взаємодій [54; 57; 59; 60]. Розглянемо їх більш детально.

Радість та цікавість є основними позитивними емоціями, які дошкільники часто переживають під час гри та пізнавальної діяльності. Радість сприяє формуванню соціальних зв'язків і є важливою для зміцнення самооцінки, адже діти відчувають радість від власних досягнень, а також у відповідь на увагу та підтримку з боку дорослих. Цікавість стимулює активне пізнання навколишнього світу, підтримує дослідницьку діяльність і прагнення до навчання. Гнів, як і страх, є частиною емоційного розвитку дітей і часто виникає у відповідь на фрустрацію або незадоволення. Діти дошкільного віку починають усвідомлювати ці емоції та вчаться контролювати їхній прояв відповідно до соціально прийнятних норм. Важливо, що у цьому віці формується здатність не лише до вираження, але й до пригнічення імпульсивних реакцій, що є важливим етапом розвитку самоконтролю.

Сум є ще однією базовою емоцією, яка починає проявлятися у складніших соціальних ситуаціях, зокрема, коли діти стикаються з розчаруванням, невдачами або втратою. Ця емоція сприяє розвитку емпатії, оскільки діти поступово починають розуміти переживання інших і співпереживати їм.

Особливе значення для соціальної адаптації мають емоції співчуття і сорому. Співчуття, яке зароджується у старшому дошкільному віці, сприяє формуванню емоційного зв'язку з іншими людьми, допомагає розвивати здатність до підтримки та взаємодопомоги. Сором, своєю чергою, є проявом зростаючої самосвідомості, яка дозволяє дитині оцінювати свою поведінку з точки зору соціальних очікувань і норм. За допомогою сорому діти вчаться розрізняти правильні та неприйнятні форми поведінки, що стимулює моральне становлення [55]. Таким чином, ці емоції забезпечують базу для розвитку емпатії, саморегуляції та моральних цінностей, що є фундаментом для подальшої соціалізації дитини.

На думку Л. Терещенко, І. Карабаєва, важливу роль у розвитку емоційної сфери дошкільників відіграють техногенні, екологічні та соціально-психологічні фактори, що формують життєвий простір дитини. Розвиток емоцій у цьому віці також відбувається через так званий феномен «емоційного зараження», коли діти на несвідомому рівні переймають емоційні стани оточуючих, відповідаючи, наприклад, на посмішку посмішкою чи на плач іншої дитини власними сльозами [54]. Таке емоційне сприйняття відображає важливість міжособистісних зв'язків у цьому віці та підсилює здатність дитини до співпереживання, що є основою розвитку моральної свідомості.

У контексті вище окресленого, підкреслимо, що однією з ключових характеристик психо-емоційного розвитку старших дошкільників є зростання емоційної стійкості та контрольованості. Діти набувають здатності керувати власними емоційними реакціями, що проявляється у здатності пригнічувати імпульсивні бажання на користь соціально прийнятних моделей поведінки. Це, своєю чергою, сприяє розвиткові таких важливих якостей, як відповідальність, організованість та здатність до співпереживання.

Емоційна стійкість визначається як здатність дитини зберігати емоційний баланс у складних та стресових ситуаціях, контролювати свої емоції та адекватно реагувати на зовнішні подразники. Це якість, яка передбачає розвиток вміння стримувати емоційні реакції, підтримувати спокій та відновлювати позитивний емоційний стан після переживань. Емоційна стійкість є важливим компонентом психічного здоров'я дитини, оскільки сприяє її здатності адаптуватися до змін у соціальному середовищі, зберігати впевненість та позитивне самосприйняття [18].

Значення емоційної стійкості для дітей старшого дошкільного віку полягає в тому, що саме у цей період дитина поступово набуває здатності контролювати імпульсивні реакції, долати негативні емоції та будувати конструктивні відносини з однолітками. Емоційна стійкість є необхідною передумовою для саморегуляції, яка дозволяє дитині адекватно реагувати на складні ситуації та конфлікти, не вдаючись до проявів агресії чи надмірного емоційного збудження.

Розвиток емоційної стійкості в старшому дошкільному віці допомагає формувати навички соціальної адаптації, які забезпечують впевнене входження дитини в шкільне середовище. Діти з розвиненою емоційною стійкістю легше переносять адаптаційні труднощі та більш успішно справляються з новими вимогами й викликами, які виникають під час навчання. На думку психологів, формування емоційної стійкості зменшує ризик виникнення фрустрації та тривожних розладів, сприяє підтримці позитивної самооцінки, а також розвитку почуття відповідальності й цілеспрямованості.

Емоційна стійкість також пов’язана зі здатністю дитини до рефлексії та емпатії, що дозволяє їй усвідомлено сприймати й оцінювати не лише власні емоції, але й емоційні стани оточуючих. Це, своєю чергою, сприяє розвитку таких морально-ціннісних орієнтацій, як співчуття, толерантність і відповідальність за свої вчинки, що є важливими для повноцінної соціальної взаємодії. Таким чином, емоційна стійкість є одним із фундаментальних компонентів психо-емоційного розвитку, який визначає успішну соціалізацію та підготовку дитини до подальших етапів життя.

Дослідження показало, що старший дошкільний вік є критичним періодом для формування емоційної саморегуляції, коли дитина починає усвідомлювати і контролювати власні емоції. Саме в цей період розвивається здатність дитини до соціального пізнання, тобто розуміння емоцій і мотивів інших людей, що є основою для співпереживання та емпатії. За словами О. Кононко, «емоції формують в особистості дитини ціннісне ставлення до навколишнього світу»; цей процес є важливим для розуміння дитиною основ моральної поведінки, яка включає такі якості, як доброта, справедливість і повага до інших [25; 29].

Значний акцент у цьому віковому періоді робиться на розвитку самосвідомості. Здатність дитини оцінювати себе з точки зору оточуючих поступово стає важливим компонентом її соціальної поведінки. Дослідження О. Венгера підкреслюють, що самосвідомість дитини формується не лише через взаємодію з дорослими, але й у процесі спілкування з однолітками, де відбувається порівняння себе з іншими, оцінка своїх вчинків і прагнень [6; 7].

Крім того, у цей період розвиваються уявлення дітей про соціальні норми та правила. Вони починають розуміти значення моральних категорій, таких як справедливість, відповідальність, чесність. На цьому етапі дитина починає усвідомлювати моральні аспекти існування: формується совість, почуття провини, цілеспрямованість. Виникає щире бажання розпочати навчання у школі. Зростаюча здатність дітей до емоційного передбачення та самоконтролю дозволяє їм планувати свої дії, прогнозуючи наслідки для себе та оточуючих. У дослідженнях А. Богуш, Л. Божович, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, І. Печенко підкреслюється, що емоції виконують важливу функцію у формуванні моральних цінностей, які визначатимуть подальший соціальний розвиток особистості. Крім того, здатність дитини до самоусвідомлення дозволяє їй адаптувати свою поведінку відповідно до соціальних норм і очікувань, розвиваючи почуття відповідальності та поваги до інших людей [4; 13].

Психологічний розвиток у старшому дошкільному віці тісно пов’язаний з формуванням соціальних цінностей, які відображають відносини дитини з навколишнім світом і впливають на її поведінкові реакції. Як вказує Г. Костюк, саме в цей період закладаються основи моральної свідомості, що згодом визначатиме ставлення дитини до суспільства [32]. Водночас діти стають менш відкритими, вони втрачають дитячу безпосередність і починають приховувати власні психологічні труднощі від дорослих, набуваючи вміння контролювати свою поведінку. Також важливим аспектом є розвиток соціальних навичок, які проявляються через взаємодію з однолітками в різних соціальних групах. Зазначимо, що зростає здатність дітей до саморегуляції емоцій, що виявляється у здатності контролювати емоційні імпульси. Здатність до адаптації дозволяє дитині успішно пристосовуватися до нових соціальних умов, підтримувати конструктивні відносини з однолітками і вчителями, а також уникати надмірної тривожності в ситуаціях, пов’язаних із навчальними викликами. Як зазначають дослідники, сформована вміння самостійно регулювати емоційні реакції допомагає дитині ефективніше долати стрес, що є необхідною навичкою для дорослого життя. Зазначимо, що це не тільки полегшує спілкування з

однолітками, але й закладає основи для успішного функціонування в соціальних групах. Наприклад, дослідники відзначають, що в процесі гри дошкільники вчаться регулювати свої емоційні реакції, підпорядковувати особисті інтереси загальноприйнятим правилам і нормам. Це набуття соціальних ролей є необхідною підготовкою до шкільного середовища, де від дитини очікується дотримання певної поведінкової дисципліни [13].

За словами О. Запорожця, у старшому дошкільному віці діти активно освоюють соціальні ролі, що дозволяє їм не лише взаємодіяти з однолітками, але й приймати на себе відповідальність за поведінку інших у колективі. У цьому віці починається розвиток лідерських якостей, коли діти прагнуть не лише брати участь у спільних іграх та завданнях, але й впливати на дії інших [15; 59].

На додаток до цього, розвиток емоційно-ціннісних орієнтацій, що формується в процесі взаємодії з дорослими і однолітками, є важливим для подальшого соціального функціонування дитини. Вікові особливості розвитку вимагають від педагогів і вихователів використання спеціальних методів і підходів, які б сприяли становленню емоційно-ціннісного ставлення до соціуму [16].

Вище ми зазначали, що старший дошкільний вік є періодом становлення моральних категорій, таких як доброта, справедливість, сором, гордість та співпереживання. Як зазначають дослідники, ці якості формуються через емоційні переживання і є базою для ціннісних орієнтацій дитини, які визначатимуть її подальшу соціальну поведінку. Однією з важливих емоційних здатностей є емоційне передбачення, що дозволяє дитині уявляти можливі наслідки своїх дій, формуючи основу моральної поведінки. Це емоційне передбачення сприяє розвитку самоконтролю та здатності орієнтуватися у соціально прийнятних нормах поведінки [50].

Розвиток моральних орієнтирів у старшому дошкільному віці закладає основи для формування етичної свідомості. Дитина починає розуміти значення таких понять, як доброта, справедливість, повага до інших, що визначатиме її поведінку та рішення в подальшому житті. Також емоційна компетентність, яка

включає здатність до емпатії та розуміння почуттів інших, є важливою для підтримки здорових міжособистісних відносин, що має значення для особистого та професійного життя в майбутньому. Отже, розвиток емпатії є ще одним важливим компонентом психо-емоційного розвитку, який дозволяє дітям співпереживати іншим, розуміти їхні емоційні стани і відповідно будувати власну поведінку. Емпатія виступає важливим етапом формування соціальних навичок, що сприяють налагодженню позитивних взаємин з однолітками та дорослими. З огляду на вище окреслене, психо-емоційний розвиток старших дошкільників забезпечує підготовку до наступних етапів життя, зокрема до навчання у школі, де дитині доведеться застосовувати набуті емоційно-ціннісні навички для адаптації в новому соціальному середовищі [9].

Таким чином, основні аспекти психо-емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку визначають їхню здатність до самоконтролю, емоційної стійкості та емпатії, що є фундаментом для формування моральних орієнтирів і успішної соціальної адаптації. Ці якості створюють необхідну базу для гармонійного розвитку особистості, сприяють інтеграції дитини у соціум та підготовці до нових викликів, пов’язаних із навчальною діяльністю та спілкуванням у школі. З огляду на це, особливої уваги заслуговує процес формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, яке відіграє важливу роль у формуванні моральних орієнтирів та соціальної адаптації дітей. Це ставлення розглядається як педагогічна категорія, яка формується під впливом різних чинників та є основою для виховання повноцінної особистості.

1.2. Емоційно-ціннісне ставлення до соціуму як педагогічна категорія

Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до соціуму є важливим завданням сучасної дошкільної освіти, адже саме в старшому дошкільному віці закладаються основи емоційної зрілості, формуються перші уявлення про моральні цінності та суспільні норми. Емоційно-ціннісне ставлення

розглядається науковцями як багатокомпонентна категорія, що охоплює різні аспекти емоційного сприйняття, усвідомлення ціннісних орієнтацій та формування ставлення до соціальної взаємодії. У педагогічній теорії це поняття набуває особливого значення, оскільки воно спрямоване на розвиток у дітей позитивного ставлення до навколишнього середовища, людей, норм суспільного життя, а також на створення базису для подальшого морального розвитку особистості.

Актуальність дослідження емоційно-ціннісного ставлення зумовлена необхідністю формування в дітей ціннісних орієнтацій, які сприятимуть їхній соціальній адаптації та емоційній гармонії в колективі. З огляду на це, важливим є розгляд даної категорії у контексті дошкільної освіти, що потребує інтеграції педагогічних, психологічних та соціальних підходів.

Науковий інтерес до поняття емоційно-ціннісного ставлення обумовлений його багатогранністю та значущістю в розвитку особистості дитини. У сучасній науковій літературі це поняття розглядається з позицій кількох дисциплінарних підходів – психологічного, педагогічного та соціального, кожен з яких акцентує увагу на різних аспектах емоційно-ціннісного ставлення.

З позиції психологічного підходу, емоційно-ціннісне ставлення розглядається як важливий аспект внутрішнього світу дитини, що виявляється в її реакціях на оточення та соціальні взаємини. Науковці, такі як Л. Виготський та Д. Ельконін, вказують, що саме в дошкільному віці емоції відіграють вирішальну роль у становленні особистості, сприяючи розвитку моральних якостей. Згідно з теоріями когнітивного розвитку Ж. Піаже, діти цього віку лише починають усвідомлювати значення соціальних норм, і саме емоції стають тим механізмом, через який вони формують базові уявлення про добро і зло, справедливість та чесність. Психологи також підкреслюють, що емоційно-ціннісне ставлення забезпечує інтеграцію емоційних і когнітивних процесів, що допомагає дітям не лише сприймати, а й адекватно оцінювати соціальну реальність, зокрема ставлення інших людей до них [20].

Педагогічний підхід до поняття емоційно-ціннісного ставлення зосереджується на можливості його цілеспрямованого формування в освітньому процесі. Провідні педагоги наголошують, що розвиток емоційно-ціннісного ставлення у дітей дошкільного віку залежить від умов навчання, що повинні включати емоційно насичені освітні ситуації, які спонукають дітей до співпереживання та обміну почуттями. В педагогічному контексті емоційно-ціннісне ставлення також включає ціннісні орієнтації, що формуються під впливом вихователя та спрямовані на розвиток емпатії, відповідальності й готовності до допомоги [2; 13; 46]. Педагогічна теорія розглядає різні методи формування емоційно-ціннісного ставлення, зокрема інтерактивні методи (рольові ігри, моделювання соціальних ситуацій), які сприяють тому, щоб діти навчалися адекватно висловлювати свої емоції, розуміти почуття інших і виробляти позитивні емоційні установки щодо соціуму.

Соціальний підхід робить акцент на формуванні емоційно-ціннісного ставлення як процесу соціалізації, в ході якого діти засвоюють ціннісні орієнтації через взаємодію з дорослими та однолітками. За дослідженнями соціологів, зокрема С. Макаренка та Е. Дюркгейм, емоційно-ціннісне ставлення формується під впливом взаємодії з соціальним середовищем, яке виступає джерелом ціннісних орієнтацій і соціальних норм. Емоційна реакція на навколишній світ, за цим підходом, є не лише проявом індивідуальної чутливості, але й результатом прийняття або заперечення загальноприйнятих цінностей. Наприклад, у дослідженнях з соціальної психології вказується, що дитина переймає емоційні та ціннісні орієнтації через спостереження за поведінкою інших людей, особливо дорослих, а також через інтеракції з однолітками. Соціальний підхід також підкреслює роль культурного контексту у формуванні емоційно-ціннісного ставлення: традиції, норми, що переважають у соціумі, закладають підвалини цінностей, які дитина сприймає на емоційному рівні [20].

Таким чином, аналіз різних підходів до розуміння емоційно-ціннісного ставлення дозволяє зробити висновок про його комплексний характер, який

інтегрує емоційні, ціннісні та поведінкові аспекти, необхідні для гармонійного розвитку дитини в суспільстві.

У контексті вітчизняної наукової думки поняття «емоційно-ціннісне ставлення» отримало різнобічне трактування, що відображає значущість цієї категорії в освітньому процесі, оскільки вітчизняні дослідники розглядають його як важливу характеристику емоційного розвитку особистості, а також як елемент педагогічного впливу, спрямованого на формування моральних і духовних цінностей. Зокрема, Г. Бєлєнька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, наголошують на тому, що емоційно-ціннісне ставлення є базисом для морального становлення особистості та відіграє ключову роль у формуванні її життєвих цінностей. Учені підкреслюють, що через розвиток емоційної сфери та емоційного сприйняття діти засвоюють етичні норми та стандарти поведінки, що у подальшому забезпечує їхню здатність до саморегуляції та самоконтролю в соціальних взаємодіях [8].

Т. Піроженко у своїх дослідженнях акцентує на ролі емоційно-ціннісного ставлення в навчальному процесі, підкреслюючи, що воно є основою для розвитку критичного мислення, креативності та емоційної інтелігентності. За її словами, педагогічні практики, які сприяють розвитку емоційної сфери дітей, формують в них готовність до співпраці, толерантність та соціальну відповідальність. Дослідниця вважає, що емоційно-ціннісне ставлення, що формується в процесі навчання, є запорукою успішної інтеграції дітей у соціум та їхнього подальшого розвитку як активних громадян [42].

Також слід згадати роботи М. Кучеренко, яка акцентує увагу на важливості емоційно-ціннісного ставлення у формуванні гуманістичних цінностей у дітей. Вона стверджує, що емоційне сприйняття дійсності сприяє формуванню емпатії та доброзичливості, що є ключовими компонентами для розвитку соціальних зв'язків та взаємодії у суспільстві. Дослідниця підкреслює, що педагогічна діяльність має бути спрямована на створення умов для розвитку емоційно-ціннісного ставлення, що дозволяє дітям глибше усвідомлювати важливість співпереживання та моральних цінностей у своїй поведінці [35].

Інший провідний український науковець, О. Кононко, розглядає емоційно-ціннісне ставлення як результат спільного впливу родинного та освітнього середовища на особистість дитини. На її думку, формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення можливе лише за умови, коли дитина відчуває підтримку з боку як родини, так і навчального закладу. Дослідниця підкреслює, що гармонійна взаємодія між батьками та педагогами створює сприятливе середовище, в якому дитина може безперешкодно висловлювати свої емоції, пізнавати цінності, а також розвивати соціальні навички. Вона також зазначає, що важливим є приклад дорослих: поведінка батьків і вихователів має бути зразковою, адже діти вбирають емоційні реакції та ціннісні орієнтації через спостереження [28; 30].

Крім того, О. Кононко вважає, що інтеграція емоційно-ціннісного ставлення в освітній процес може бути досягнута за допомогою специфічних методів та форм роботи, таких як групова діяльність, проекти, рольові ігри та інтерактивні заняття. Вона стверджує, що такі методи не лише активізують навчальний процес, а й сприяють розвитку емпатії та співпереживання у дітей, що є ключовими для формування позитивного ставлення до соціуму.

Отже, погляди дослідників підтверджують важливість комплексного підходу до формування емоційно-ціннісного ставлення, яке має ґрунтуватися на спільних зусиллях родини та навчального закладу, створюючи умови для розвитку емоційної сфери дитини в гармонійній взаємодії з оточенням. Цей аспект підкреслює значущість емоційно-ціннісного ставлення в освітньому процесі, оскільки воно формує основи для соціальної адаптації та морального розвитку дітей.

Емоційно-ціннісне ставлення особистості, як педагогічна категорія, можна розглядати через структуру, що складається з декількох основних компонентів, кожен з яких відіграє унікальну роль у формуванні цілісного ставлення до соціуму. Отже, емоційний компонент емоційно-ціннісного ставлення відображає внутрішні емоційні реакції особистості на навколишній світ. Він охоплює спектр почуттів, які виникають у відповідь на соціальні взаємодії, події чи явища. Цей

компонент є ключовим для формування особистісних зв’язків, оскільки емоції, такі як радість, страх, гнів або співчуття, істотно впливають на те, як індивід сприймає і оцінює соціальні норми та цінності. Наприклад, позитивні емоції можуть сприяти формуванню прихильності до певних соціальних груп, тоді як негативні можуть викликати відчуження або агресію [16].

Другий, ціннісний компонент характеризує систему переконань і цінностей, які індивід сприймає як важливі. Він охоплює моральні, етичні та культурні цінності, які формуються під впливом родини, освіти та соціального оточення. Цей компонент визначає, які цінності особа вважає значущими та як вони впливають на поведінку. Наприклад, індивід, який цінує толерантність, може активно працювати над створенням дружнього середовища, в той час як той, хто вважає індивідуалізм вищим за колективізм, може акцентувати увагу на особистих досягненнях.

І, нарешті, третій когнітивний компонент емоційно-ціннісного ставлення включає знання, уявлення та усвідомлення індивіда про соціальні явища, цінності та норми. Він охоплює процеси мислення, які дозволяють особі осмислювати і аналізувати свої емоції та цінності. Наприклад, здатність критично оцінювати соціальні стереотипи та встановлювати власну позицію щодо них є частиною когнітивного компонента. Цей компонент також впливає на здатність індивіда адаптувати свої переконання відповідно до нових соціальних умов або знань.

Вважаємо, що ця структура забезпечує інтеграцію емоційних, ціннісних і когнітивних проявів, сприяючи розвитку гармонійного ставлення до соціуму й формуванню емоційно-ціннісного ставлення як цілісної характеристики особистості.

Отже, з огляду на вище окреслене, емоційно-ціннісне ставлення – це складне психологічне утворення, яке включає в себе емоційну оцінку об’єктів, явищ і ситуацій, а також систему цінностей, що визначає значимість цих об’єктів для особистості. Воно формується під впливом різних факторів – сім’ї, освітнього середовища, соціального оточення. Емоційно-ціннісне ставлення

відіграє важливу роль у регуляції поведінки людини, мотивації її діяльності та виборі життєвих орієнтирів. В педагогіці це поняття є ключовим, оскільки саме педагогічний процес спрямований на формування учнів як особистостей з певними цінностями та ставленням до навколишнього світу [48].

У контексті нашого дослідження емоційно-ціннісне ставлення старшого дошкільника можна визначити як цілісне, емоційно забарвлене ставлення дитини до людей та соціального середовища, що формується під впливом сімейного та освітнього середовища. Воно проявляється в її почуттях, цінностях та розумінні соціальних норм, що сприяє розвитку позитивних взаємин із соціумом. У дошкільному віці це ставлення відображає базові цінності, як-от доброзичливість, співпереживання, повага до інших, і є важливим для подальшої соціалізації дитини.

1.3. Етапи становлення емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку

Соціальний розвиток особистості є одночасно засобом і результатом соціалізації, яка у філософському розумінні включає засвоєння та відтворення соціального досвіду й цінностей, що є характерними для певної культури. Соціалізація відбувається через стихійні впливи оточення і цілеспрямовані зусилля соціальних інститутів, як-от сім’я чи школа.

Дослідження показало, що соціалізація дітей старшого дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, що передбачає засвоєння соціокультурного досвіду та інтеграцію його в особистісну структуру дитини. У цьому віці діти активно виявляють потребу в соціальній взаємодії, орієнтуючись на дорослих і ровесників як на джерела моделей поведінки та ціннісних орієнтацій. За даними українських науковців, зокрема О. Кононко і Д. Фельдштейна, соціалізація відбувається через інтеріоризацію соціальних норм і ролей, які дитина освоює, долучаючись до спільних ігрових і навчальних активностей. Ігрова діяльність є

провідним видом діяльності, який забезпечує інтеграцію емоційно-ціннісних орієнтирів, дозволяючи дитині моделювати соціальні ситуації та вивчати моральні аспекти взаємодії з іншими [24; 26; 27; 31].

Зазначимо, що під час соціалізації формується також здатність дітей до емоційного пізнання, що сприяє розвитку емпатії та співпереживання. У процесі взаємодії з дорослими та однолітками діти набувають досвіду розуміння емоційного стану інших людей, що слугує основою для формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до соціуму. Як зазначає О. Запорожець, соціальна активність дітей у цьому віці пов'язана з їхньою здатністю орієнтуватися на емоційні реакції оточення, а також з розвитком почуття відповідальності за свої вчинки. Успішна соціалізація залежить від соціального середовища дитини: сім'ї, дитячого садка, груп однолітків, що відіграють важливу роль у закріпленні соціально прийнятних моделей поведінки [59].

Соціалізація старших дошкільників також передбачає формування в них навичок самостійного прийняття рішень і особистісного вибору. Діти поступово стають здатними брати на себе соціальні ролі, відповідальні завдання та самостійно вирішувати, як діяти в тій чи іншій ситуації. Цей процес у поєднанні з педагогічною підтримкою сприяє підготовці дітей до подальшої соціальної адаптації в шкільному середовищі [51].

Таким чином, процеси соціалізації, які поступово формують у дітей здатність до самостійного прийняття рішень і виконання соціальних ролей, розгортаються в рамках ключових етапів становлення емоційно-ціннісних орієнтирів. У старшому дошкільному віці ці орієнтири розвиваються на основі поступового засвоєння дітьми соціальних норм, набуття емоційного досвіду та інтеграції ціннісних установок, які дозволяють дітям ефективніше адаптуватися в соціальному середовищі та сприяють подальшому моральному становленню особистості.

У цьому контексті розуміння особливостей соціалізації дітей старшого дошкільного віку допоможе глибше оцінити етапи розвитку їхніх ціннісних установок, а також значення соціального середовища у цьому процесі.

Проведене дослідження дозволило виокремити такі особливості соціалізації дітей старшого дошкільного віку: активність і автономія в соціальному середовищі; інтеріоризація соціальних цінностей; емоційне пізнання та розвиток моральної свідомості; соціальна активність і формування самостійності.

Активність і автономія в соціальному середовищі. Діти старшого дошкільного віку все більше прагнуть самостійності у взаємодії з оточенням, що є ознакою їхньої соціальної активності. Вони намагаються брати участь у соціально значущих діях, у яких можуть проявити себе. Цей період характеризується засвоєнням соціальних ролей через взаємодію з однолітками та дорослими, що сприяє формуванню базових емоційно-ціннісних орієнтирів, таких як співпраця, доброзичливість, відповідальність.

Інтеріоризація соціальних цінностей. Ця особливість проявляється в усвідомленому сприйманні соціальних цінностей, які закладені в культурі, завдяки активній участі у спільній діяльності та сюжетно-рольових іграх. За даними О. Кононко та інших дослідників, ігрова діяльність слугує ефективним засобом, за допомогою якого дошкільники інтегрують соціальні цінності та норми в свою поведінку [26].

Не менш важливою особливістю соціалізації є емоційне пізнання та розвиток моральної свідомості. Психологи вказують, що соціалізація дошкільників супроводжується розвитком емоційної сфери, що є важливим для формування моральної свідомості та ціннісних орієнтацій. Зокрема, Д. Фельдштейн підкреслює, що соціальні відносини для дошкільників стають сферою, де розвивається емпатія та розуміння почуттів інших людей, що є основою для подальшого морального становлення особистості [51; 52].

У межах нашого дослідження має значення соціальна активність і формування самостійності. Важливою характеристикою виокремленої особливості є здатність дітей до самостійного соціального вибору, формування особистісних рішень. Старші дошкільники прагнуть брати активну участь у соціальному житті, що розвиває їхнє почуття відповідальності та самосвідомості.

Саме на цьому етапі значення набувають педагогічні умови, які сприяють розвитку емоційно-ціннісного ставлення до інших.

Означені особливості соціалізації вказують на важливість поступового формування емоційно-ціннісних орієнтирів у старших дошкільників як основи їхнього подальшого розвитку і адаптації до соціальних умов життя.

Таким чином, формування емоційно-ціннісних орієнтирів у старших дошкільників є складним, поетапним процесом, що визначає їхню здатність до соціальної адаптації та ефективної взаємодії в суспільстві. У дошкільному віці діти поступово засвоюють базові цінності, осягають соціальні норми та починають усвідомлювати емоції, які стають основою для їхніх майбутніх життєвих орієнтирів. Вивчення етапів цього становлення дозволяє глибше зрозуміти, як, під впливом родинного і освітнього середовища, формуються ціннісні установки дитини та які педагогічні умови необхідні для їхньої підтримки й розвитку.

У процесі формування досліджуваної якості особистості у дітей старшого дошкільного віку провідні науковці А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак виділяють такі етапи становлення: 1) потреби особистості, що виникають завдяки життєвій значущості соціальної дійсності; 2) емоції та оцінки як механізми безпосереднього переживання ставлення, а також цілі, що забезпечують свідоме ставлення й чітке уявлення про результати дій; 3) мотиви як домінуючий прояв ставлення; 4) дії як елементи стійкого й активного ставлення (поведінка, вчинки, діяльність). Підкреслимо, що їх визначено відповідно до структури цього ставлення, з урахуванням взаємозалежності його складових компонентів [13; 58].

На думку В. Маршицької, виховання емоційно-ціннісного ставлення до соціальної дійсності, як складової загальної культури особистості, пов’язане з проходженням кількох ключових етапів: 1) потреб, обумовлених соціальним середовищем; 2) емоційної готовності до сприйняття соціальних цінностей; 3) мотивів для взаємодії з соціумом на основі усвідомлення цих цінностей; 4) особистого досвіду в сфері емоційно-ціннісного ставлення до соціальної реальності [37].

Проведене дослідження дозволило виділити такі етапи становлення емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників: етап емоційної реакції; етап усвідомленого наслідування; етап індивідуального ціннісного осмислення.

Етап емоційної реакції є початковою стадією, коли дитина починає формувати базові емоційні реакції на соціальні ситуації, що закладають основу для подальшого розуміння цінностей та норм суспільства. На цьому етапі взаємодія з оточенням сприяє розвитку емоційної чутливості дитини та допомагає їй розпізнавати основні моральні категорії, такі як «добро» і «зло». Психологи зазначають, що діти реагують на емоційний стан інших, що проявляється у співпереживанні та співчутті, навіть якщо ці реакції є ще інтуїтивними та неглибокими.

Особливу роль тут відіграють дорослі, які слугують для дитини прикладом реагування на соціальні ситуації та події. Наприклад, спостерігаючи за тим, як дорослі демонструють емпатію або радість, діти починають розвивати власні емоційні орієнтири. Це емоційне наслідування сприяє формуванню первинного розуміння соціальних цінностей. Педагогічна підтримка на цьому етапі є важливою для створення позитивного емоційного фону, який закріплює в дітей відчуття захищеності та прийняття, що підсилює їхню здатність до емоційного пізнання.

У процесі емоційної реакції на соціальні стимули діти починають розвивати базове розуміння соціальної взаємодії, а їхні первинні реакції стають фундаментом для подальшого емоційного та морального розвитку. Емоційні реакції, що виникають в процесі взаємодії з оточенням, поступово інтегруються у поведінкові моделі, допомагаючи дітям краще розуміти своє місце в соціумі.

Етап усвідомленого наслідування є наступним важливим кроком у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до соціуму, коли дитина починає свідомо наслідувати зразки поведінки, зокрема ті, що демонструють дорослі та ровесники. На цьому етапі наслідування вже не є випадковим: діти обирають для відтворення саме ті моделі поведінки, які вважають позитивними або

важливими, що свідчить про початкове усвідомлення соціальної значущості своїх дій.

Усвідомлене наслідування відбувається завдяки орієнтації дитини на поведінкові взірці, які вона бачить у близьких дорослих і вихователях, а також у сюжетно-рольових іграх, де діти мають можливість відтворювати та закріплювати соціально прийнятні моделі поведінки. У таких іграх діти програють різні соціальні ролі – наприклад, роль лікаря, вчителя, батьків – що дозволяє їм не тільки освоїти певні соціальні норми, а й осягнути значення взаємодії з іншими на емоційно-ціннісному рівні. Поступово дитина вчиться співвідносити свої дії з очікуваннями суспільства, відчуває задоволення від відповідності соціальним нормам, закріплюючи тим самим позитивне ставлення до суспільних цінностей.

Педагогічна підтримка на цьому етапі є ключовою: дорослі, ставлячи позитивні приклади та виявляючи терпіння до помилок дитини, сприяють її прагненню наслідувати морально прийнятну поведінку. Окрім того, усвідомлене наслідування включає початкове формування навичок оцінювання власної поведінки та поведінки інших, що закладає основу для подальшого критичного осмислення соціальних норм на наступних етапах соціалізації. Таким чином, етап усвідомленого наслідування допомагає дитині формуватися як активному учаснику соціального середовища, здатному до ціннісного відтворення засвоєних моделей поведінки.

Етап індивідуального ціннісного осмислення є заключною стадією формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку. На цьому етапі дитина починає усвідомлено оцінювати соціальні норми, на які раніше орієнтувалася, і поступово розвиває власну систему цінностей, спираючись на власний досвід і взаємодію з оточенням. Цей період характеризується більш глибоким осмисленням моральних понять, оскільки дитина вже здатна критично ставитися до різних соціальних ситуацій і оцінювати їхню відповідність своїм ціннісним орієнтирам.

Процес індивідуального осмислення цінностей передбачає розширення уявлень про соціальні ролі та моральні зобов’язання, і діти починають порівнювати отримані цінності з реальними соціальними взаємодіями. Педагогічна підтримка на цьому етапі є дуже важливою, адже дитина потребує допомоги в інтерпретації складних соціальних ситуацій та підтвердження власних моральних рішень. Педагоги й батьки можуть сприяти цьому шляхом заохочення критичного мислення та підтримки особистісних пошуків дитини у питаннях, що стосуються моральних норм.

На цьому етапі також проявляється здатність дітей до емпатії та морального самоконтролю, що виражається у відчутті відповідальності за свої вчинки. Дитина вже не просто орієнтується на зовнішні зразки, а й формує внутрішні переконання, які стають її власними критеріями для оцінки дій, подій і людей. Таким чином, етап індивідуального ціннісного осмислення дозволяє дітям не лише приймати соціальні цінності, а й інтегрувати їх у свою поведінку, формуючи основу для подальшого морального та соціального розвитку.

Вважаємо, що такий підхід дозволяє врахувати поступовий перехід від емоційної реакції до усвідомленої системи цінностей, що сприяє формуванню стійких емоційно-ціннісних орієнтирів.

РОЗДІЛ 2
ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СОЦІУМУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Поняття та особливості інтерактивних методів навчання

Дослідження показало, що інтерактивні методи навчання відіграють важливу роль у формуванні емоційно-ціннісного ставлення дітей старшого дошкільного віку до соціуму, оскільки вони сприяють активному залученню дітей у процеси пізнання, взаємодії та співпраці. Саме в старшому дошкільному віці діти активно освоюють соціальні ролі та формують первинні уявлення про цінності, що в подальшому впливають на їхню поведінку та взаємодію з оточенням. Психологічний розвиток у цьому періоді спрямований на становлення емпатії, саморегуляції, здатності до співпереживання та формування моральних орієнтирів, а інтерактивні методи, які забезпечують активну участь дітей, є ефективним засобом досягнення цих цілей. Таким чином, інтерактивні методи навчання виступають важливим інструментом педагогічного впливу, що забезпечує емоційно-ціннісний розвиток старших дошкільників через активне залучення у навчальний процес.

Інтерактивні методи навчання зазвичай розглядаються як підходи, що передбачають активну участь усіх учасників освітнього процесу у спільному вирішенні завдань, обговоренні ситуацій і взаємодії в різних формах. Основною характеристикою інтерактивного навчання є діалогічна форма взаємодії, коли діти виступають не пасивними спостерігачами, а активними учасниками, що самостійно формують свої знання й навички, освоюючи емоційно-ціннісні орієнтації через співпрацю і спілкування. Відповідно до визначення, запропонованого О. Пєхотою, інтерактивні методи навчання створюють умови для діалогу та обміну досвідом, що стимулює розвиток комунікативних і

соціальних навичок дітей [40]. Згідно з дослідженнями, інтерактивне навчання сприяє формуванню позитивного ставлення до соціуму та розумінню значення взаємодопомоги і відповідальності перед іншими.

На думку дослідників Д. Остапчук та Н. Мирончук, інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес здійснюється за умови постійної, активної взаємодії усіх його членів. Аналізуючи свої дії та дії партнерів, учасники навчального процесу змінюють свою модель поведінки, більш усвідомлено засвоюють знання та вміння, тому інтерактивні методи є не тільки засобом покращення навчання, але засобом посилення виховних впливів [40].

Н. Волкова вказує на відмінність інтерактивного навчання від будь-якого іншого, більш традиційного, і зазначає, що навчальна взаємодія забезпечується не лише між тим, хто навчає і тим, хто навчається [10]. Отже, з огляду на це самі дошкільники також можуть активно взаємодіяти між собою в процесі пошуку та створення нових знань або формування та розвитку нових умінь і навичок. При цьому взаємодія саме між дітьми виходить на перший план замість взаємодії за схемою вихователь–дошкільник, як це зазвичай відбувається у традиційному освітньому процесі.

Провідні вітчизняні дослідники О. Пометун та Л. Пироженко вбачають сутність інтерактивного навчання в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці) [44]. Так О. Пометун трактує інтерактивне навчання як організацію вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на: суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнем; використанні зворотного зв'язку; постійній активності учня [43].

На важливість співпраці й спільного вирішення задач як умов для засвоєння соціально прийнятних норм і цінностей, що сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення у дітей вказує вітчизняна дослідниця Л. Божович [5].

Зазначимо, що доцільність упровадження інтерактивних технологій навчання зумовлена можливістю перетворення освітнього процесу на співнавчання та взаємонавчання, де дошкільник і вихователь виступають рівноправними, рівнозначними учасниками процесу. Спільна навчальна діяльність, різноманітність способів навчальної взаємодії підвищують активність і внесок кожного учасника, допомагають уточнити власні уявлення та оцінні судження, усвідомити почуття й ставлення, стимулюють вільний обмін думками. Це сприяє розвитку навичок активного слухання, співпереживання, співпраці, впевненості у спілкуванні та толерантності, стимулює розвиток і самовдосконалення емоційної стійкості, чутливості, гнучкості у спілкуванні, емпатійності, рефлексії тощо [10].

Основною метою інтерактивних методів є не лише передача знань, але й розвиток соціальних і комунікативних навичок, необхідних для ефективної взаємодії з оточуючими. Вони спрямовані на створення умов для особистісного розвитку дітей, активного включення їх у навчальний процес та розвитку здатності до емоційно-ціннісного сприйняття соціального середовища. Науковці підкреслюють, що інтерактивні методи сприяють формуванню у дітей старшого дошкільного віку таких якостей, як емпатія, співпраця, повага до думок інших, що є основою для гармонійного включення у соціум.

Інтерактивне навчання ґрунтується на низці принципів, що забезпечують ефективність та результативність освітнього процесу, спрямованого на формування особистісних, соціальних та когнітивних навичок старших дошкільників. Ці принципи забезпечують активне включення кожного учасника у процес спільного навчання та виховання, розвиваючи його соціально-емоційні компетентності та стимулюючи критичне мислення. У ході дослідження виявлено такі основні принципи: принцип активної участі, принцип

рівноправного партнерства, принцип колективної відповідальності, принцип зворотного зв’язку, принцип рефлексивної діяльності, принцип різноманітності форм взаємодії [38].

Принцип активної участі є одним з ключових у інтерактивному навчанні. Він передбачає активну взаємодію всіх учасників процесу, коли кожен учасник бере на себе відповідальність за власну навчальну діяльність та сприяє спільному досягненню цілей. Такий підхід не лише підвищує мотивацію учасників, а й сприяє засвоєнню навчального матеріалу через активну діяльність та обговорення.

Принцип рівноправного партнерства передбачає співпрацю між учасниками на основі рівноправних відносин, коли всі учасники мають рівний доступ до вираження своєї думки та внеску у спільний процес. Цей принцип стимулює розвиток комунікативних навичок, дозволяє кожному учаснику відчути значимість власної думки та її вплив на групове рішення, що особливо важливо для розвитку впевненості у собі.

Принцип колективної відповідальності сприяє формуванню усвідомлення учасниками важливості спільного результату, коли кожен член групи розуміє, що успіх залежить від спільних зусиль та взаємодопомоги. Цей принцип підсилює соціально-ціннісні орієнтації, такі як відповідальність, співпраця та підтримка, стимулює формування відповідального ставлення до виконання поставлених завдань.

Принцип зворотного зв’язку передбачає постійне отримання учасниками освітнього процесу інформації про досягнення власних результатів та їхню відповідність поставленим цілям. Завдяки зворотному зв’язку учасники можуть оцінити свої досягнення, проаналізувати власні помилки та визначити шляхи покращення. Цей принцип дозволяє учасникам розвивати самоконтроль, рефлексивність та цілеспрямованість.

Принцип рефлексивної діяльності є важливим для інтерактивного навчання, оскільки він допомагає учасникам усвідомити свої емоційні реакції, почуття та ставлення до освітнього процесу. Завдяки рефлексії діти здатні

глибше зрозуміти власні цінності, усвідомлювати важливість взаєморозуміння та емпатії у взаємодії з іншими, що є ключовим для розвитку емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до соціуму.

Принцип різноманітності форм взаємодії передбачає використання різних форм організації роботи (робота в парах, групах, ротаційні трійки тощо), що сприяє збагаченню досвіду дітей у спілкуванні, а також стимулює їх до активного обміну ідеями та колективного вирішення завдань. Цей принцип дозволяє адаптувати методи навчання під різні типи завдань та особистісні потреби учасників, роблячи освітній процес більш ефективним і гнучким.

Таким чином, основні принципи інтерактивних методів навчання включають активну участь усіх учасників, рівноправне спілкування, взаємоповагу, спільне вирішення проблем та підтримку індивідуальної та групової активності. У контексті роботи з дітьми старшого дошкільного віку інтерактивні методи мають на меті створення середовища, яке сприяє розвитку емоційної чутливості та соціальних навичок через активну взаємодію з оточуючими. Залучення кожної дитини до процесу прийняття рішень і висловлювання думок дозволяє не лише підвищити її впевненість у собі, але й сприяє формуванню відповідальності та емоційного зв’язку з однолітками. Це у свою чергу сприяє створенню відчуття безпеки та довіри, що є основою для формування емоційно-ціннісного ставлення до оточення.

Розгляд основних видів інтерактивних методів є важливим етапом дослідження, оскільки різноманіття підходів до їх організації дозволяє адаптувати навчальний процес під специфічні цілі формування емоційно-ціннісного ставлення у старших дошкільників. Глибше розуміння різних класифікацій допомагає вихователям обирати ефективні способи організації діяльності, що сприяють не лише пізнавальному розвитку, але й активному формуванню у дітей соціальних навичок, здатності до співпраці та розуміння основних соціальних цінностей.

Зазначимо, що класифікація інтерактивних методів навчання базується на різних підходах, які враховують специфіку методів, їхні дидактичні цілі, форми

організації взаємодії учасників та засоби навчання. Науковці розглядають декілька ключових підходів до класифікації інтерактивних методів, кожен з яких має власний акцент на окремих аспектах навчального процесу. Так Т. Сердюк пропонує класифікацію інтерактивних технологій, яка базується на таких критеріях: дидактична мета, основні форми організації навчально-пізнавальної діяльності, провідні методи навчання, домінуючі засоби навчання [49].

Цікавою для нашого дослідження є позиція вітчизняних дослідників, які зазначають, що інтерактивні технології навчання базуються на особистісно-діяльнісному підході та включають неситуативні (діалог) та ситуативні (ігрові – імітаційні та неімітаційні, неігрові інтерактивні методи – аналіз та моделювання педагогічних ситуацій тощо) методи навчання [40].

Залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності учнів О. Пометун і Л. Пироженко поділяють інтерактивні технології на чотири групи: технології кооперативного навчання (робота в парах, трійках, метод «карусель», робота в малих групах, «акваріум» тощо); технології колективно-групового навчання (метод «мікрофон», «незакінчені речення», «мозковий штурм», «ажурна пилка» та інші); технології ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольові ігри, драматизація тощо); технології обговорення дискусійних питань (метод «ПРЕС», «займи позицію», кейс-метод, дискусія та інші) [44]. На нашу думку, такий підхід дозволяє охопити широкий спектр інтерактивних технологій, що є найбільш доцільними для формування емоційно-ціннісного ставлення у дітей старшого дошкільного віку.

З огляду на вище окреслене закцентуємо на низці видів інтерактивних методів, які є ефективними для роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Серед них можна виділити ігрові методи, кооперативне навчання, мозковий штурм, кейс-стаді та дискусії. Ігрові методи, зокрема рольові та сюжетні ігри, дозволяють дітям уявити себе в різних соціальних ролях, що сприяє розвитку емпатії, співчуття, усвідомленню важливості соціальних норм і правил [3]. Кооперативне навчання, де діти працюють у малих групах, дозволяє їм навчитися домовлятися, приймати рішення спільно і підтримувати одне одного.

Мозковий штурм є особливо корисним для розвитку уяви та креативності, а також для формування здатності висловлювати свої думки та поважати думки інших. Кейс-стаді й дискусії є ефективними для обговорення морально-етичних питань і формування здатності до емоційного передбачення та самоаналізу.

Проведене дослідження дозволило виявити, що особливістю інтерактивних методів у формуванні емоційного досвіду старших дошкільників є їхня здатність залучати дітей у процес активного співпереживання та самоусвідомлення, що є основою для розвитку ціннісного ставлення до соціуму. Такі методи створюють ситуації, в яких діти навчаються розпізнавати та виражати емоції, розуміти переживання інших, формуючи здатність до емпатії та співпереживання. Наприклад, рольові ігри дають можливість дітям уявити себе в ролі інших людей, проживаючи емоційні ситуації, що сприяє усвідомленню значення соціальних зв’язків і відповідальності перед оточенням. Інтерактивні методи також сприяють розвитку саморегуляції, оскільки діти вчаться контролювати свої емоції у спільних ситуаціях і підкоряти їх соціальним нормам [62].

Таким чином, інтерактивні методи навчання мають значний потенціал для формування емоційно-ціннісного ставлення дітей старшого дошкільного віку до соціуму, оскільки сприяють не лише оволодінню новими знаннями, але й формуванню ставлень, цінностей та умінь, що є необхідними для ефективної соціалізації дошкільників.

Не менш важливою у контексті нашого дослідження особливістю інтерактивних методів у роботі з дітьми цього віку є те, що вони стимулюють активну взаємодію в межах групи, де кожен учасник має можливість висловлюватися, співпрацювати та отримувати емоційний відгук. Це створює позитивну атмосферу довіри та взаємоповаги, яка необхідна для розвитку емпатії та усвідомлення важливості співчуття, розуміння, толерантності. Діти вчаться не лише виражати свої емоції та почуття, але й враховувати емоційні стани інших, що сприяє розвитку емоційного інтелекту. Крім того, інтерактивні методи дають можливість дошкільникам засвоювати соціально прийнятні моделі поведінки у

безпечному середовищі, де вони можуть безпечно випробовувати різні варіанти дій та їхні наслідки. Це має велике значення для розвитку саморегуляції та формування позитивного ставлення до соціуму, оскільки діти вчаться контролювати емоції та приймати рішення, які враховують інтереси інших. Навчальні ситуації, організовані через інтерактивні методи, дозволяють дитині осмислювати поняття «правильно» та «неправильно», розвивають критичне мислення та моральне усвідомлення, які є важливими компонентами емоційно-ціннісного ставлення.

Зазначимо, що інтерактивні методи сприяють також розвитку комунікативних навичок, які є основою соціальної адаптації. Під час обговорень, роботи в парах чи групах діти вчаться слухати та поважати думку однолітків, знаходити спільні рішення та конструктивно взаємодіяти. Участь у спільних завданнях формує у дошкільників почуття причетності до колективу, розвиває відповідальність за спільний результат, а також позитивно впливає на їхню самооцінку. За таких умов діти поступово формують емоційний зв’язок з іншими, що закладає основу для позитивного ставлення до соціуму в цілому [47].

Ще однією важливою особливістю є те, що інтерактивні методи стимулюють рефлексію, що дозволяє дітям осмислювати власні емоції та оцінювати їх вплив на взаємодію з іншими. Через рефлексивну діяльність діти усвідомлюють свої емоційні реакції та їхні наслідки, що сприяє розвитку саморефлексії та підвищує емоційну стійкість. Такий підхід допомагає дошкільникам зрозуміти важливість контролю власних емоцій і почуттів, що є ключовим для гармонійного входження у соціальне середовище.

Підкреслимо, що у контексті нашого дослідження інтерактивні методи дають дітям можливість не лише активно взаємодіяти з іншими, а й переживати емоційні ситуації, аналізувати свої почуття, що сприяє розвитку емоційної грамотності та саморегуляції. Важливу роль у цьому процесі відіграє вихователь, який, як фасилітатор, забезпечує підтримку, допомагає дітям усвідомлювати свої емоції, формує позитивне соціальне середовище для їхнього вираження та осмислення. Тому застосування інтерактивних методів навчання не лише

покращує соціальну взаємодію між дітьми, але й сприяє формуванню у них емоційно-ціннісного ставлення до оточуючого соціуму, що є важливою складовою соціалізації та розвитку особистості в цілому.

Отже, інтерактивні методи є ефективним інструментом для формування у старших дошкільників емоційно-ціннісного ставлення до соціуму, адже вони забезпечують умови для активного емоційного, соціального та морального розвитку дитини. Створюючи середовище співпраці, довіри та взаємоповаги, інтерактивні методи допомагають дітям засвоювати позитивні соціальні цінності, розвивають емоційну чутливість і комунікативні навички, що є основою для успішної соціалізації та адаптації в суспільстві.

2.2. Педагогічні умови застосування інтерактивних методів для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку

Визначення та реалізація педагогічних умов є ключовим аспектом ефективного застосування інтерактивних методів навчання для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку. Відповідні педагогічні умови забезпечують структуровану організацію освітнього процесу, в якому кожна дитина має можливість розвивати свої емоційні й соціальні компетентності через активну участь та взаємодію. Саме дотримання певних умов створює атмосферу підтримки та довіри, що дозволяє дітям відчувати себе комфортно у соціальному середовищі, вільно висловлювати емоції та осягати значення моральних і соціальних цінностей.

За дослідженнями В. Пулим педагогічні умови визначаються як: сукупність об’єктивних можливостей, форм, методів, змісту, педагогічних прийомів і середовища, спрямованих на розв’язання сформульованих у дослідженні завдань; сукупність взаємопов’язаних та взаємообумовлених обставин процесу діяльності; виявлення зв’язку предмета з навколишніми

явищами, без яких його існування є неможливим; нормативні положення, спрямовані на зміну педагогічної реальності і, таким чином, на здобуття нового педагогічного знання про неї та на розвиток цього знання [45].

Отже, результати аналізу педагогічної наукової літератури свідчать, що різні автори спираються на різні критерії, такі як: зовнішні об’єкти освітнього середовища, внутрішні характеристики предмета дослідження, а також поєднання зовнішніх об’єктів і внутрішніх особливостей, які впливають на існування, функціонування та розвиток предмета дослідження [45].

У контексті нашого дослідження, пропонуємо педагогічні умови розглядати як необхідні та достатні для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників. Відповідно, визначаємо повний набір умов, з яких не можна виключити жодного компонента, не порушуючи обумовленості цього явища.

У межах нашого дослідження пропонуємо розглядати педагогічні умови як необхідні та достатні для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників. З огляду на це, визначаємо повний набір педагогічних умов, кожен компонент яких є невід’ємним і не може бути виключений без порушення обґрунтованості досліджуваного явища. Так до педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників відносимо: створення сприятливого емоційного середовища, організація діяльності на засадах співпраці та партнерства, індивідуальний підхід до дітей з урахуванням їхніх емоційних особливостей, використання інтерактивних методів з акцентом на емоційний досвід, забезпечення умов для рефлексії та осмислення емоційного досвіду.

Закцентуємо, що завдяки дотриманню виявлених педагогічних умов інтерактивні методи можуть бути ефективно адаптовані до вікових і психологічних особливостей дошкільників, що забезпечує досягнення педагогічних цілей, таких як розвиток емпатії, формування навичок співпраці та відповідальності. Крім того, виявлені педагогічних умов дозволяють вихователю цілеспрямовано організувати навчальний процес і створити середовище, в якому

діти засвоюють емоційно-ціннісні орієнтації не лише теоретично, а й практично, у процесі взаємодії один з одним. Це, у свою чергу, сприяє розвитку їхньої здатності до рефлексії, соціальної відповідальності та емоційної стійкості, що є важливими компонентами підготовки до подальшого навчання та соціальної адаптації.

Розглянемо більш детально першу педагогічну умову. Створення сприятливого емоційного середовища є необхідною педагогічною умовою для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку. Емоційне середовище навчального процесу визначає рівень комфортності, відкритості та безпеки, що є основою для успішної взаємодії, особистісного зростання та розвитку соціально значущих якостей. У сприятливому середовищі дитина почувається захищеною, що знижує рівень тривожності та сприяє відкритості до спілкування і співпраці [53].

Згідно з дослідженнями, позитивне емоційне середовище сприяє розкриттю творчого потенціалу та особистісних якостей дитини, оскільки вона відчуває себе прийнятою і цінованою у групі. Діти, які перебувають у середовищі взаємної підтримки та довіри, охочіше взаємодіють з однолітками, виявляють емоційну чутливість та емпатію, що є основою для формування позитивного ставлення до соціуму. Саме тому вихователь має особливу роль у створенні такої атмосфери, де всі учасники навчального процесу мають можливість вільно виражати свої емоції, обговорювати їх та отримувати емоційну підтримку.

Крім того, сприятливе емоційне середовище стимулює формування емоційної стійкості, що допомагає дитині краще адаптуватися до соціальних змін та зміцнює її здатність до саморегуляції. Таке середовище дає можливість дитині усвідомлювати власні емоції, вчитися контролювати їх і взаємодіяти з іншими на основі принципів взаємоповаги та розуміння, що сприяє її соціальному та моральному розвитку.

З огляду на вище окреслене, роль вихователя в створенні сприятливого емоційного середовища є ключовою для розвитку емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку. Вихователь виступає

не лише як організатор освітнього процесу, але й як емоційний фасилітатор, який визначає атмосферу, в якій дитина може без остраху та внутрішніх бар'єрів виражати свої почуття та думки. Така відкритість є важливою для розвитку емпатії, а також для зміцнення соціальних зв'язків між дітьми.

Емоційна підтримка з боку вихователя дозволяє дітям відчувати себе в безпеці, що сприяє зниженню тривожності та страху, пов'язаних з самовираженням. Коли дитина бачить, що її емоції та думки приймаються і схвалюються, вона здобуває впевненість у своїх відчуттях і поглядах. Вихователь має створити атмосферу, де кожен висловлений емоційний стан, навіть якщо він є суперечливим або неприязним, не зустрічається з осудом, а розглядається як важлива частина емоційного досвіду дитини. Це дозволяє дітям вільно взаємодіяти, висловлювати свої переживання та думки без страху бути відкинутими або незрозумілими.

Особливо важливим у контексті нашого дослідження є використання вихователем активних і інтерактивних методів, які сприяють розвитку комунікативних навичок та емпатії. Вихователь повинен заохочувати дітей до активної участі в діалогах, рольових іграх, колективних обговореннях, де кожен учасник може вільно висловлювати свої почуття та думки, а також навчати розуміти і поважати емоції інших. Завдяки такій взаємодії діти розвивають здатність до співпереживання, розуміння соціальних норм і правил взаємодії.

Вихователь також має важливу роль у регулюванні емоційної атмосфери під час конфліктів або напружених ситуацій, забезпечуючи конструктивне вирішення конфліктів і надаючи підтримку в навчанні дітей способам емоційної саморегуляції. Важливо, щоб педагог виявляв чутливість до індивідуальних потреб кожної дитини та адаптував підхід до її емоційного стану, тим самим сприяючи розвитку соціальних зв'язків і навичок співпраці.

Таким чином, вихователь є тим агентом, який через свої дії і взаємодію з дітьми створює сприятливе емоційне середовище, в якому кожен малюк має можливість без остраху виражати свої емоції та думки, що є важливим для розвитку емпатії, соціальних зв'язків і гармонійного ставлення до соціуму.

Наступною важливою педагогічною умовою, що сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників, є організація діяльності на засадах співпраці та партнерства. Така організація створює сприятливі умови для розвитку соціальних компетентностей дітей, формуючи у них навички взаємодії, співпереживання та поваги до інших [23].

Основним принципом цієї педагогічної умови є рівноправна взаємодія між вихователем і дитиною, де обидві сторони не тільки вчаться, а й діляться своїми думками, емоціями та ідеями. Співпраця не означає одноосібне керівництво з боку вихователя; вона передбачає створення ситуацій, де дитина виступає не лише як об’єкт навчання, а й як активний учасник педагогічного процесу. У рамках такої діяльності важливо, щоб педагог підтримував ініціативу дитини, заохочував її до самостійних дій та рішень, а також надавав можливість для обговорення своїх ідей і переживань у групі.

Партнерство, яке закладається в межах цієї умови, сприяє розвитку колективної діяльності, де кожен учасник є рівноправним у прийнятті рішень, плануванні і виконанні завдань. У такій атмосфері діти вчаться працювати разом, враховуючи потреби і думки інших, що є основою для формування здорових соціальних зв’язків, а також навичок конструктивної комунікації та колективної діяльності. Важливо, що в цьому процесі вихователь виступає не як диктатор, а як фасилітатор, який допомагає дітям знаходити шляхи для розв’язання спільних завдань, дає можливість висловлювати свої думки та ініціативи [34].

Отже, реалізація цієї умови передбачає кілька ключових кроків, кожен з яких сприяє розвитку важливих соціальних і когнітивних навичок у дітей, а також їхньому емоційному зростанню.

Першим кроком є розвиток соціальних навичок через спільну діяльність. Колективні завдання, спільні ігри та проєкти надають дітям можливість взаємодіяти, вчити один одного новим навичкам і разом вирішувати проблеми. У процесі такої діяльності діти не лише здобувають знання, а й набувають досвіду ефективної взаємодії, навчаються вмінню вислуховувати інших, враховувати їхні ідеї та потреби. Спільна діяльність дає змогу формувати в дітей

такі соціальні навички, як здатність до співпраці, комунікації та розв'язання конфліктів, що є основою для успішної інтеграції в соціум.

Другим важливим кроком є умова для розвитку емпатії та толерантності. У рамках партнерської взаємодії діти вчаться ставити себе на місце інших, розуміти їхні переживання і потреби. Спільна діяльність, що передбачає необхідність взаємної підтримки і допомоги, сприяє розвитку емпатії – здатності співпереживати та реагувати на емоційні стани інших. Важливим аспектом є також формування толерантності до різноманітних поглядів та поведінки, адже в процесі співпраці діти часто стикаються з різними думками і підходами, що вимагає поваги та готовності до компромісу [61].

Активізація когнітивної діяльності через співпрацю є наступним кроком реалізації цієї педагогічної умови. Коли діти працюють разом, вони обмінюються ідеями, обговорюють способи виконання завдань і приймають спільні рішення. Така діяльність сприяє розвитку критичного мислення, навичок аргументації та аналізу, а також здатності до розв'язання проблем. У результаті діти не лише засвоюють нові знання, а й вчаться застосовувати їх на практиці, розвиваючи інтелектуальні навички через колективне обговорення і пошук оптимальних рішень.

Важливою складовою є роль вихователя як фасилітатора цього процесу. Вихователь, організовуючи діяльність на засадах співпраці, виступає не тільки як керівник, але й як наставник і модератор. Він сприяє розвитку партнерських відносин серед дітей, заохочує їх до взаємної підтримки, підтримує їх ініціативу, надає можливість висловлювати свої думки і брати участь у прийнятті рішень. Вихователь також допомагає дітям знайти компроміс у разі виникнення конфліктів і навчає їх ефективно взаємодіяти в групі.

Завершальним кроком є формування колективної відповідальності. Спільна діяльність дає дітям можливість усвідомити, що результат завдання залежить не тільки від їх особистих зусиль, а й від співпраці з іншими. У процесі взаємодії діти розвивають почуття колективної відповідальності за результат, навчаються працювати в команді, підтримувати інших і вчасно надавати

допомогу. Це формує в них здатність до співвіднесення своїх вчинків з потребами групи, що є важливим аспектом соціальної інтеграції.

Такий підхід сприяє не лише розвитку соціальних і комунікативних навичок, але й емоційної зрілості дітей. Вони навчаються розуміти та поважати чужі погляди, враховувати інтереси інших і будувати взаємодію на основі взаємної довіри і поваги. Отже, співпраця і партнерство в освітньому процесі є необхідною умовою для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму, оскільки сприяє розвитку у дітей таких якостей, як емпатія, толерантність і здатність до компромісу.

Індивідуальний підхід до дітей з урахуванням їхніх емоційних особливостей є однією з ключових педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників. Урахування індивідуальних емоційних особливостей кожної дитини є необхідним для забезпечення ефективного емоційного розвитку, оскільки діти на цьому етапі розвитку демонструють різні рівні емоційної чутливості, способи вираження почуттів і соціальні потреби. Створення таких умов, у яких кожна дитина може відчути себе підтриманою, зрозумілою та емоційно безпечною, є важливим для розвитку її здатності до взаємодії з іншими людьми та соціумом загалом [41].

Першим кроком у реалізації цієї педагогічної умови є розуміння й уважне спостереження за емоційними реакціями дітей, що дозволяє педагогам вчасно виявляти індивідуальні емоційні потреби та особливості. У кожної дитини можуть бути різні рівні емоційної чутливості та способи реагування на стресові ситуації, соціальні конфлікти або нові виклики. Тому важливо, щоб вихователь враховував ці індивідуальні особливості, забезпечуючи кожній дитині необхідну емоційну підтримку в залежності від її потреб.

Другим кроком є коригування педагогічного впливу відповідно до емоційного стану дитини. Урахування індивідуальних емоційних реакцій дозволяє педагогу адаптувати методи і форми роботи з дитиною. Наприклад, для дітей з підвищеною тривожністю важливо створювати більше емоційно комфортних ситуацій і використовувати заспокійливі методи взаємодії, у той час

як для більш активних і емоційно розкутих дітей підходить застосування більш динамічних і інтерактивних методів. Індивідуальний підхід допомагає кожній дитині не лише долати емоційні труднощі, а й розвивати впевненість у собі, формуючи позитивне ставлення до соціуму.

Також важливим аспектом є розвиток емоційної інтелігентності через сприяння визнанню та усвідомленню власних емоцій. Педагоги, застосовуючи індивідуальний підхід, можуть допомогти дітям старшого дошкільного віку ідентифікувати свої почуття та емоційні реакції, а також навчити їх правильно виражати. Це сприяє розвитку здатності до саморегуляції емоцій і взаєморозуміння в процесі соціальної взаємодії. Для цього використовуються методи, які дозволяють дитині висловлювати свої почуття без страху осуду або непорозумінь, що має важливе значення для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму.

Невід’ємною частиною індивідуального підходу є також увага до соціально-емоційного розвитку кожної дитини. Адже на цьому етапі розвитку важливо не лише розвивати вміння виражати власні емоції, а й навчитись взаємодіяти з іншими людьми, враховуючи їхні емоційні потреби. Індивідуальний підхід дозволяє вихователю коригувати соціальні ситуації таким чином, щоб кожна дитина мала змогу відчувати себе прийнятою і важливою частиною групи, що сприяє розвитку емпатії та толерантності.

Роль вихователя як фасилітатора процесу емоційного розвитку також полягає в підтримці та розвитку емоційної чутливості дітей. Вихователь, використовуючи індивідуальний підхід, спонукає дітей до виявлення своїх емоцій, формує у них розуміння значення цих емоцій для соціальної взаємодії та допомагає знаходити способи їх конструктивного вираження. Важливо, щоб педагог постійно підтримував емоційний зв'язок з кожною дитиною, розвиваючи у неї почуття впевненості та емоційної стабільності.

Таким чином, індивідуальний підхід до дітей з урахуванням їхніх емоційних особливостей є важливою умовою для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму. Урахування емоційних потреб та особливостей

кожної дитини дозволяє забезпечити їй комфортне та безпечне середовище для розвитку соціальних і емоційних компетентностей. Створення таких умов сприяє розвитку саморегуляції, емпатії, толерантності і впевненості в собі, що є основою для гармонійної інтеграції дитини в соціум.

Наступною важливою умовою для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку є використання інтерактивних методів з акцентом на емоційний досвід. Інтерактивні методи навчання передбачають активну участь дітей в освітньому процесі, де кожна дитина є не лише спостерігачем, а й безпосереднім учасником, що має можливість взаємодіяти з іншими. Важливість цієї умови полягає в тому, що такі методи сприяють розвитку емоційної чутливості дітей, формуванню емоційно-ціннісних ставлень через живу взаємодію та переживання, що є необхідними для соціалізації дитини.

Першим аспектом, який варто врахувати, є те, що інтерактивні методи забезпечують умови для того, щоб емоційний досвід дітей став важливою складовою освітнього процесу. Інтерактивність передбачає активну взаємодію, де дитина не просто отримує інформацію, а переживає ситуації, у яких вона повинна реагувати емоційно, робити вибір, спілкуватися та співпрацювати з іншими. Це створює ситуації для розвитку таких емоцій, як радість, здивування, стрес, гордість, тривога, які діти можуть переживати в реальних життєвих умовах. Переживання цих емоцій у безпечному середовищі сприяє розвитку емоційної грамотності і дозволяє дітям краще розуміти свої почуття і вміння адекватно їх виражати.

Другим важливим аспектом є те, що інтерактивні методи надають дітям можливість переживати емоційні ситуації в контексті соціальної взаємодії з іншими дітьми. Наприклад, інтерактивні ігри, рольові імітації, драма або групові проєкти стимулюють розвиток емпатії, коли діти вчаться ставити себе на місце інших, переживати їхні почуття та реагувати на їхні емоції. Через такі методи діти розвивають здатність до співпереживання, що є основою емоційно-ціннісного ставлення до соціуму.

Третім важливим моментом є створення умови для рефлексії емоційного досвіду дитини. Важливим аспектом інтерактивних методів є те, що вони передбачають не лише безпосереднє переживання емоцій, а й можливість їх осмислення через обговорення і аналіз. Вихователь може сприяти цьому, організовуючи обговорення пережитих емоцій, запитуючи дітей про те, що вони відчували в певних ситуаціях, як реагували на емоції інших. Це допомагає дітям краще розуміти емоційний досвід, що сприяє розвитку емоційної саморегуляції та глибшому усвідомленню соціальних норм і цінностей.

Четвертим аспектом є розвиток комунікативних навичок через інтерактивні методи. Емоційний досвід, отриманий під час спільної діяльності, є важливим інструментом для формування вміння спілкуватися, виражати свої почуття та почути інших. Взаємодія в групах, робота в парах, колективне виконання завдань надають дітям можливість практикувати вміння відкрито висловлювати свої думки, слухати інших, знаходити спільні рішення. Така діяльність не тільки сприяє розвитку соціальних навичок, але й формує у дітей здатність до розуміння та прийняття різних точок зору, що є важливою частиною емоційно-ціннісного ставлення до соціуму.

Роль вихователя як фасилітатора в процесі використання інтерактивних методів є надзвичайно важливою. Педагог створює умови для активної участі дітей у процесі, спостерігає за їхніми емоціями та сприяє рефлексії емоційного досвіду. Він заохочує дітей до відкритого обміну почуттями, допомагає зрозуміти емоційні реакції інших та надає підтримку в розв’язанні конфліктів. Педагог також допомагає дітям здійснювати емоційну рефлексію, запитуючи про пережиті почуття, тим самим сприяючи розвитку емоційної самосвідомості.

Таким чином, використання інтерактивних методів з акцентом на емоційний досвід є важливою педагогічною умовою формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку. Через активну участь у навчальному процесі діти отримують можливість не лише переживати емоції, але й усвідомлювати їх, що сприяє розвитку емпатії, саморегуляції та комунікативних навичок. Використання таких методів

забезпечує формування у дітей позитивного ставлення до соціуму і сприяє їхній гармонійній соціалізації.

У ході дослідження з’ясовано, що забезпечення умов для рефлексії та осмислення емоційного досвіду є ключовою педагогічною умовою формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку. Цей процес є необхідним для розвитку емоційної свідомості, саморегуляції та соціальних компетентностей дитини, оскільки дозволяє їй не лише переживати емоції, а й аналізувати їх, розуміти їх значення та навчитися адекватно реагувати на різноманітні соціальні ситуації.

Першим важливим аспектом є розвиток здатності до емоційної рефлексії, яка передбачає осмислення пережитих емоцій та розуміння причин їх виникнення. Для дітей старшого дошкільного віку це є важливим етапом розвитку, оскільки вони починають усвідомлювати зв'язок між своїми емоціями та поведінкою інших людей, а також навчатися виявляти свої емоції в контексті соціальних взаємодій. Завдяки рефлексії дитина здатна не лише розпізнавати свої почуття, а й усвідомлювати їх вплив на її ставлення до оточуючих, що є основою емоційно-ціннісного ставлення до соціуму.

Для досягнення цього, педагог має створювати умови, які дозволяють дітям вільно висловлювати свої емоції і розповідати про пережиті ситуації. Це можна робити через обговорення різних емоційних моментів, що виникають у процесі навчальної діяльності, під час гри або в результаті реальних життєвих ситуацій. Наприклад, після рольової гри або колективного завдання вихователь може запропонувати дітям поділитися тим, що вони відчували під час виконання завдання, і що саме викликало ці емоції. Такі вправи сприяють не лише розвитку рефлексії, а й формуванню здатності до саморегуляції емоцій, що є важливою складовою емоційно-ціннісного ставлення до соціуму.

Другим аспектом є важливість педагогічного ведення рефлексивної діяльності з дітьми, що дозволяє створити осмислену і безпечну атмосферу для вираження емоцій. Педагог, спостерігаючи за емоційним станом дитини, може задавати відкриті питання, які допоможуть дитині усвідомити причини своїх

переживань та розмірковувати над ними. Наприклад, запитання «Як ти відчував себе, коли це сталося?» або «Що ти відчуваєш зараз, коли допоміг своєму другові?» стимулюють дитину до глибшого осмислення ситуації та розпізнавання емоцій. Важливо, щоб ці розмови не були формальними або заученими, а ставали реальним інструментом для самовираження та самоусвідомлення дитини.

Третім важливим моментом є те, що рефлексія емоційного досвіду дозволяє дітям розвивати здатність до виявлення та аналізу емоцій інших людей. Через обговорення власних переживань діти також навчаються виявляти емпатію до почуттів інших дітей, що є важливим етапом розвитку соціальних навичок. Це дозволяє дітям формувати уявлення про те, як їхні емоції можуть впливати на інших, що, у свою чергу, допомагає розвивати толерантність, уважність та взаємоповагу в соціальних відносинах.

Четвертим аспектом є використання різноманітних методів для підтримки процесу рефлексії. Наприклад, використання образотворчої діяльності, таких як малюнки або створення колажів, може допомогти дітям виразити свої емоції та переживання через творчість. Інші методи, як-от використання ляльок або маріонеток у рольових іграх, можуть допомогти дітям проживати емоційно складні ситуації та відпрацьовувати соціальні стратегії вирішення конфліктів. Така діяльність стимулює дітей до емоційного осмислення і дозволяє глибше зрозуміти соціальні аспекти емоційних реакцій.

Важливим є також створення безпечного емоційного простору для рефлексії, де кожна дитина може відкрито і без страху висловлювати свої почуття. Вихователь, надаючи дітям можливість вільно обговорювати свої емоції в групі, сприяє розвитку взаєморозуміння та підтримки серед дітей, що сприяє створенню позитивного соціального клімату в групі.

Таким чином, забезпечення умов для рефлексії та осмислення емоційного досвіду є важливою педагогічною умовою для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників. Цей процес сприяє розвитку емоційної самосвідомості, емпатії, соціальної чутливості та здатності до

конструктивної взаємодії з оточенням. Осмислення емоційного досвіду не лише допомагає дітям краще розуміти себе, а й сприяє розвитку толерантності, поваги та доброзичливості до інших людей, що є основою соціалізації та гармонійного входження в соціум.

Отже, виявлені та обґрунтовані педагогічні умови є, на нашу думку, ключовими для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників. Так створення сприятливого емоційного середовища, забезпечує психологічний комфорт і довіру; організація діяльності на засадах співпраці та партнерства сприяє розвитку соціальних і комунікативних навичок; індивідуальний підхід з урахуванням емоційних особливостей дітей допомагає розвивати особистісні ціннісні орієнтації; використання інтерактивних методів з акцентом на емоційний досвід дозволяє дітям усвідомлювати соціальну значущість ціннісних установок; та забезпечення умов для рефлексії й осмислення власного емоційного досвіду сприяє глибшому розумінню емоційних реакцій і формуванню стійких соціальних цінностей. Зазначимо, що сукупність цих умов створює педагогічний фундамент, який сприяє цілеспрямованому формуванню у дошкільників емоційно-ціннісного ставлення до соціуму та розвитку їхньої здатності до гармонійної взаємодії з оточенням.

2.3. Методичні рекомендації щодо застосування інтерактивних методів як засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму в дітей старшого дошкільного віку

У контексті формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку інтерактивні методи навчання, на нашу думку, набувають особливої значущості. Вони дозволяють не лише засвоювати соціальні навички, але й сприяють емоційному розвитку та зміцненню ціннісних орієнтацій через активну взаємодію та практичний досвід. У зв’язку з цим важливим завданням є розробка методичних рекомендацій, що забезпечать

цілеспрямоване та ефективне використання інтерактивних методів у процесі виховання старших дошкільників.

Методичні рекомендації, запропоновані у цьому параграфі, мають на меті допомогти вихователям у реалізації інтерактивного навчання, спрямованого на розвиток у дітей навичок співпраці, емпатії, саморегуляції та рефлексії. Враховуючи вікові та психологічні особливості старших дошкільників, запропоновані рекомендації орієнтовані на практичне застосування методів, що розвивають у дітей позитивне ставлення до оточення, сприяють розумінню соціальних цінностей та вмінню усвідомлювати власні емоції. З огляду на це, для ефективного застосування інтерактивних методів у процесі формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у старших дошкільників доцільно враховувати такі методичні рекомендації: забезпечення атмосфери довіри та психологічного комфорту, використання ситуаційних та рольових ігор для розвитку емпатії, організація групових завдань для формування навичок співпраці та колективної відповідальності, використання вправ на емоційне самовираження та усвідомлення власних почуттів, підсумкова рефлексія як обов’язковий етап заняття, залучення батьків до процесу формування емоційно-ціннісного ставлення. Кожна з перелічених рекомендацій потребує детального розгляду та обґрунтування для забезпечення оптимальних умов їх впровадження в освітній процес.

Під час проведеного дослідження з’ясовано, що забезпечення атмосфери довіри та психологічного комфорту є важливим практичним кроком у створенні умов для ефективного застосування інтерактивних методів у формуванні емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до соціуму.

Вважаємо, що створення позитивної атмосфери в групі сприяє розвитку в дітей відкритості до взаємодії, почуття безпеки та готовності виражати власні емоції, що є необхідним для повноцінного соціального та емоційного розвитку. Дослідження в галузі педагогіки та психології засвідчують, що сприятливий емоційний клімат підвищує мотивацію дітей до участі у спільних діяльностях,

розвиває їхню довіру до оточення та спонукає до співпраці з іншими [1; 11; 17; 22; 33; 34].

У старшому дошкільному віці діти особливо потребують емоційної підтримки, яка дозволяє їм відчувати себе цінними й важливими учасниками групи. Вихователь, у свою чергу, відіграє провідну роль у створенні доброзичливих стосунків у колективі, адже саме його підтримка та уважність до емоційних потреб дітей сприяє побудові взаємної довіри. Наприклад, організація ранкових зустрічей, вправи на привітання, де діти можуть виразити свої почуття, поділитися настроєм, сприяють формуванню довірливих стосунків між учасниками групи.

Крім того, важливою умовою є забезпечення можливості для дітей вільно висловлювати свої думки та почуття без страху засудження чи критики. Вихователь може застосовувати техніки активного слухання, відображати емоції дітей і таким чином демонструвати своє розуміння й прийняття. Це сприяє формуванню психологічно комфортного середовища, де кожна дитина почувається почутою та визнаною. Така атмосфера є базою для того, щоб діти могли розвивати емпатію, чутливість до потреб інших, готовність до взаємодопомоги та підтримки. Для досягнення цієї мети вихователям доцільно дотримуватися певної послідовності дій, які допоможуть побудувати в групі довірливу, доброзичливу атмосферу, що стимулює дітей до відкритої взаємодії та соціального зростання.

1. Організація позитивного старту кожного заняття через привітальні ритуали. Початок дня або заняття слід організовувати за допомогою простих привітальних ритуалів, таких як «Коло друзів» або «Дружнє побажання». Подібні вправи налаштовують дітей на позитив, формують почуття належності до групи та сприяють емоційній єдності. Ритуали привітання є ефективним інструментом, оскільки вони допомагають дітям відчувати підтримку з боку однолітків та вихователя, що є основою для розвитку в них відкритості та довіри.

2. Застосування методів активного слухання під час спілкування з дітьми. Вихователю важливо використовувати техніки активного слухання, такі як

підтримуючі кивки, заохочувальні репліки, зоровий контакт та відображення емоцій дітей. Це дозволяє дитині відчувати себе почутою та важливою в групі, сприяє розвитку самоцінності й упевненості у собі. Така взаємодія закріплює довірливі відносини, стимулює дитину до більш відкритого вираження власних думок і почуттів, що є важливим етапом у формуванні емоційно-ціннісного ставлення.

3. Запровадження вправ на емоційне самовираження та соціальну підтримку. Рекомендується регулярно проводити вправи, які дозволяють дітям виражати свої емоції в безпечній атмосфері, наприклад, «Емоційне дзеркало» або «Дерево настрою». Такі вправи сприяють самовираженню, допомагають дітям розвивати емоційну чутливість та формують позитивне ставлення до соціальної взаємодії. Вихователь при цьому може заохочувати дітей до висловлення підтримки одне одному, що допомагає закріпити в групі атмосферу довіри та взаємоповаги.

4. Здійснювати постійну підтримку доброзичливої атмосфери через позитивне підкріплення. Важливо, щоб вихователь регулярно використовував позитивне підкріплення для заохочення поведінки, яка сприяє довірі та співпраці. Це можуть бути вербальні похвали за прояв емпатії, заохочення за взаємодопомогу або спільне обговорення позитивних прикладів поведінки в групі. Позитивне підкріплення допомагає формувати у дітей бажання підтримувати встановлені соціальні норми та сприяє розвитку емоційно-ціннісного ставлення до оточуючих.

5. Організація рефлексивних моментів наприкінці заняття. Вихователь має завершувати заняття рефлексією, запрошуючи дітей обговорити, що вони відчували протягом заняття і що їм сподобалось у спільній діяльності. Вправа «Скарбничка емоцій» або «Світлофор емоцій» допоможе дітям усвідомити власні емоційні реакції та висловити їх у безпечній атмосфері. Це розвиває навички рефлексії та саморозуміння, закріплюючи позитивне ставлення до групової діяльності та соціуму в цілому.

Отже, забезпечення атмосфери довіри та психологічного комфорту є основоположним кроком у створенні умов для ефективного застосування інтерактивних методів, орієнтованих на формування емоційно-ціннісного ставлення у дітей. Реалізація цієї рекомендації дозволяє вихователю створити позитивне середовище, у якому кожна дитина відчуває себе цінною, прийнятою та відкритою до взаємодії (додаток А). У такій атмосфері дошкільники не лише засвоюють навички соціальної взаємодії, а й розвивають здатність до емпатії та співчуття, що є необхідними для гармонійної соціальної адаптації.

Наступним важливим етапом у процесі формування емоційно-ціннісного ставлення є рекомендація щодо використання ситуаційних та рольових ігор, спрямованих на розвиток емпатії як ключової соціальної компетенції. Завдяки ігровій діяльності діти мають можливість проживати різні соціальні ситуації, що дозволяє їм відчути себе на місці інших, краще зрозуміти емоції та потреби оточуючих. У процесі таких ігор дошкільники отримують досвід, необхідний для формування емоційної чутливості та здатності до співчуття, що є основою для позитивної соціальної взаємодії [12; 19; 64].

Для вихователя важливо створити умови, в яких діти будуть вільно обирати соціальні ролі та взаємодіяти з іншими у відповідних ігрових ситуаціях. Наприклад, ситуаційні ігри, де діти відіграють ролі «лікаря» або «пожежника», дозволяють їм навчитися розуміти важливість допомоги, турботи про інших, а також розвивати почуття відповідальності. Такі ігри стимулюють дітей до усвідомлення того, що поведінка кожного впливає на інших, що сприяє формуванню у них емпатійного ставлення до соціуму. Закцентуємо, що залучення до таких ігор дозволяє дітям побачити світ з різних точок зору, навчитися бачити свої дії у соціальному контексті, що є основою для подальшого формування моральних орієнтацій та стійких ціннісних установок.

Для реалізації цієї рекомендації пропонуємо такі практичні кроки:

Перше, підбір тематичних ігор із соціально значущими сюжетами. Вихователю важливо обирати ігри, що відображають повсякденні ситуації, у яких діти можуть проявити підтримку, турботу або співчуття. Наприклад,

сценарії «допомога товаришеві, який загубив свою іграшку», «як розрадити друга, який засмутився» дозволяють дітям через гру зрозуміти цінність підтримки та доброзичливого ставлення.

Друге, залучення дітей до вибору ролей та обговорення сюжетних дій. Варто дозволяти дітям самостійно обирати ролі, що допоможе їм виявити інтерес до гри та відчути відповідальність за свою роль у соціальному контексті. Під час обговорення сюжету вихователь може стимулювати дітей до міркувань про те, як вони можуть допомогти або підтримати інших учасників, розвиваючи здатність до усвідомленої емпатії.

Третє, підтримка дітей під час ігор для моделювання емпатійних реакцій. У процесі гри вихователь може моделювати або підказувати емпатійні реакції, щоб допомогти дітям побачити приклади позитивної соціальної поведінки. Наприклад, фрази «Я бачу, ти засмутився, чим тобі можна допомогти?» або «Можливо, варто підтримати нашого друга?» навчають дітей співчутливого ставлення і допомагають їм розвивати емоційну чутливість.

Четверте, обговорення ігрового досвіду для поглиблення розуміння емпатії. Після завершення гри доцільно провести рефлексивне обговорення, де діти можуть висловити, що вони відчували у своїй ролі та як сприймали дії інших. Обговорення дозволяє закріпити емоційний досвід, допомагає дітям усвідомити значення своєї поведінки для інших учасників, а також сприяє формуванню позитивного ставлення до соціальної взаємодії.

П’яте, використання схвальних відгуків та позитивного підкріплення. Під час рефлексії вихователю доцільно виділити моменти, коли діти демонстрували емпатійні реакції, і дати позитивну оцінку такій поведінці. Похвала за прояви співчуття допомагає дітям усвідомити значущість емпатії та закріплює навички позитивної поведінки у подальших взаємодіях з однолітками.

Завдяки реалізації цих кроків вихователь забезпечує умови для того, щоб ситуаційні та рольові ігри стали ефективним засобом розвитку емпатії. Ігровий підхід дозволяє дітям глибше розуміти емоційний стан інших, а також

самостійно будувати позитивні соціальні відносини, що є важливими для їхньої подальшої соціалізації (додаток А).

Нами з'ясовано, що з метою розвитку соціальних навичок і формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму важливим етапом є організація групових завдань, спрямованих на формування навичок співпраці та колективної відповідальності. Спільна діяльність у групах сприяє розвитку в дітей таких ключових соціальних компетенцій, як взаємодія, розуміння та підтримка один одного, а також відповідальність за спільний результат. Завдяки такій діяльності діти вчаться працювати в команді, враховуючи інтереси та потреби інших, що є важливим аспектом емоційно-ціннісного ставлення до соціуму.

Групові завдання дозволяють дітям на практиці відчути важливість кожного учасника у досягненні спільної мети, що розвиває у них відповідальність не лише за себе, а й за інших членів групи. Вони усвідомлюють, що для досягнення успіху необхідно не тільки бути активним та відповідальним, але й взаємодіяти з іншими, знаходити компроміси та підтримувати партнерів у процесі роботи.

У процесі організації групових завдань важливо створювати умови, які сприяють рівноправному розподілу обов'язків і підвищують рівень відповідальності кожного учасника. Наприклад, у грі «Будуємо місто» діти можуть розподіляти ролі: архітектора, будівельника, інженера тощо, де кожен має свою відповідальність за частину загального проєкту. Завдяки такому підходу діти розвивають навички планування спільної діяльності, а також усвідомлюють важливість командної роботи для досягнення спільної мети.

Для реалізації цієї рекомендації пропонуємо наступні практичні кроки:

Підбір групових завдань з чітко визначеними ролями для кожного учасника. Вихователю слід обирати завдання, які передбачають розподіл ролей і обов'язків серед дітей. Завдання можуть бути як творчими (створення колективного малюнка або аплікації), так і практичними (організація ігрового простору або допомога в облаштуванні класу).

Забезпечення рівного доступу до участі в діяльності. Важливо, щоб кожна дитина мала можливість внести свій вклад у спільну діяльність. Для цього вихователь може надавати дітям рівні можливості для виконання різних завдань, таким чином підтримуючи їх активну участь у груповій роботі.

Підтримка позитивного зворотного зв’язку під час виконання завдання. Під час виконання групових завдань важливо звертати увагу на те, як діти взаємодіють між собою. Вихователь повинен хвалити тих, хто проявляє ініціативу та готовність допомогти іншим, а також підтримувати ситуації, де діти самостійно приймають рішення або розв'язують конфлікти.

Обговорення результатів спільної діяльності. Після завершення групового завдання необхідно організувати обговорення, де діти можуть поділитися своїми враженнями, оцінити внесок кожного учасника та визначити, що вдалося зробити добре, а що можна поліпшити. Така рефлексія допомагає дітям усвідомити важливість кожного в командній роботі і розвиває навички конструктивного обговорення та критичного мислення.

Використання позитивного підкріплення для колективної відповідальності. Вихователь має акцентувати увагу на важливості колективної відповідальності, похваливши дітей за командну роботу та досягнення спільної мети. Це може бути як схвальна оцінка групи в цілому, так і підкреслення внеску кожного учасника.

Таким чином, організація групових завдань не лише сприяє розвитку навичок співпраці, а й забезпечує формування колективної відповідальності, що є основою для розвитку емоційно-ціннісного ставлення до соціуму. Групова діяльність дозволяє дітям зрозуміти важливість соціальних зв’язків, взаємопідтримки та спільної роботи для досягнення результату, що є основою для подальшого розвитку соціальних і моральних якостей (додаток А).

На нашу думку, емоційне самовираження та усвідомлення власних почуттів є важливою складовою розвитку соціальної компетентності дітей, особливо у старшому дошкільному віці. Вправи, спрямовані на усвідомлення та вираження власних емоцій, дають можливість дітям розпізнавати свої почуття,

розвивати здатність до саморегуляції та ефективно взаємодіяти з оточуючими. Застосування вправ на емоційне самовираження допомагає дітям відчувати й осмислювати власні емоційні реакції, що є необхідною умовою для формування емпатійного ставлення до інших та розвитку емоційної чутливості.

Завдяки використанню таких вправ вихователь може створити умови для того, щоб діти мали можливість не лише виражати свої емоції, а й аналізувати їх, що сприяє кращому розумінню внутрішнього світу та посилює здатність співчувати оточуючим. Враховуючи важливість емоційного самовираження для розвитку емоційно-ціннісного ставлення до соціуму, варто включати в повсякденну діяльність вправи, які стимулюють дітей до усвідомлення своїх почуттів та їх вираження в різних ситуаціях.

Для реалізації цієї рекомендації пропонуємо такі практичні кроки:

1. Проведення вправ на розпізнавання емоцій. Вихователь може запропонувати дітям вправи, у яких вони повинні визначити різні емоції, зображені на картинках або виражені через міміку (наприклад, «Що я відчуваю?»). Це дозволяє дітям краще усвідомлювати власні почуття та вчитися їх називати, що є першим кроком до емоційного самовираження. Важливо, щоб діти не тільки розпізнавали емоції, але й намагалися передати їх через свою міміку, жести чи рухи.

2. Виконання вправ на емоційне вираження через рухи, рольові ігри та маски. У цьому кроці передбачено використання різних ігрових технік для сприяння емоційному вираженню через рухи, рольові ігри та маски. Діти мають можливість активно включатися в процес вираження своїх емоцій через фізичну активність та міміку. Наприклад, вправи на рухи, де діти виражають емоції через танець або певні рухи (радість, сум, злість), дозволяють дітям зрозуміти, як їхні емоції можуть проявлятися в невербальних формах. Такі вправи допомагають відчувати емоції не тільки через слова, але й через фізичні дії, що сприяє розвитку самосвідомості та емоційної чутливості.

Використання масок для вираження емоцій (наприклад, маски, що зображують радість, злість, смуток) дозволяє дітям переживати емоції через

обраний образ, сприяючи розвитку креативного підходу до вираження своїх почуттів. Крім того, рольові ігри, де діти повинні зіграти різні емоційні ролі (наприклад, роль сумної дитини чи радості), допомагають їм не лише відчути власні емоції, але й зрозуміти емоційний стан інших через інтерактивну взаємодію в контексті соціальних ситуацій.

Всі ці вправи стимулюють дітей до глибшого усвідомлення своїх емоцій, їхнього вираження через рухи та символи, а також допомагають розвивати здатність розпізнавати і підтримувати емоції інших, що є основою для розвитку емпатії та соціальної чутливості.

3. Обговорення «Що робити з емоціями?». Після виконання вправ на емоційне самовираження важливо провести рефлексивне обговорення, де діти можуть поділитися своїми почуттями, висловити свої думки про те, як важливо розуміти та управляти емоціями в різних ситуаціях. Вихователь може ставити питання на кшталт: «Як ви почуваєтесь після того, як ви поділилися своїми емоціями?» або «Що ми можемо зробити, якщо хтось інший відчуває сум?» Це допомагає дітям не тільки виражати свої почуття, але й розвивати співчуття до інших.

Завдяки застосуванню вправ на емоційне самовираження, діти отримують можливість краще розуміти і контролювати свої емоційні реакції, що є основою для розвитку емоційної чутливості та емпатії. Ці вправи дозволяють створити позитивну атмосферу, в якій діти вчаться відкрито виражати свої почуття та розуміти почуття інших, що сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до соціуму (додаток А).

Підсумкова рефлексія є важливим етапом будь-якої педагогічної діяльності, особливо в контексті формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку. Цей етап дозволяє закріпити здобуті емоційні та соціальні навички, усвідомити значення пережитих емоційних моментів та допомагає дітям відрефлексувати свою поведінку, взаємодії з іншими та емоційний досвід.

З огляду на це, підсумкова рефлексія як обов’язковий етап заняття стає важливим інструментом для поглиблення усвідомлення учасниками заняття того, що вони пережили в процесі діяльності, як це вплинуло на їхні емоційні та соціальні стани. Під час рефлексії діти мають можливість обговорити свої почуття, оцінити власні емоційні реакції та взаємодії з іншими, а також побачити свої досягнення і труднощі. Це дає дітям змогу осмислити, чому вони поводилися так, як поводилися, які емоції це викликало у них та оточуючих, а також як вони можуть змінювати свою поведінку в майбутньому для досягнення більш ефективної взаємодії з іншими.

Підсумкова рефлексія є не лише моментом обміну враженнями, але й важливим етапом формування навичок саморегуляції, критичного мислення та емоційної чутливості. Вона сприяє розвитку здатності до самопізнання, що є основою для емоційно-зрілого та соціально адаптованого поведінкового стилю в майбутньому.

Практичні кроки для реалізації підсумкової рефлексії як обов’язкового етапу заняття:

Перше, це важливо підготувати запитання для рефлексії. Вихователь може запропонувати дітям низку запитань, які допоможуть їм осмислити власний емоційний досвід заняття. Це можуть бути питання на зразок: «Як ти почувався під час гри (завдання)?»; «Що ти відчув, коли допомагав (підтримував) свого друга?»; «Які емоції ти переживав, коли було важко, і як ти їх подолав?»; «Чому важливо було допомогти другові?». Такими запитаннями можна стимулювати дітей до самостійних роздумів про свої емоції і взаємодії.

Другий крок – це обговорення пережитих емоцій. Вихователь організовує дискусію, де кожна дитина має можливість поділитися тим, що вона відчула під час заняття. Наприклад, «Хто хоче поділитися, які почуття виникали в тебе під час гри?» або «Чи було тобі важко допомогти іншому? Як ти це подолав?» Це дає дітям змогу не тільки висловити свої почуття, а й почути досвід інших, що допомагає розвивати емоційну чутливість.

Третє – це можливість застосування графічної рефлексії. Важливим етапом є графічне вираження емоцій, яке допомагає дітям усвідомити свій емоційний досвід. Вихователь пропонує дітям намалювати картину, що відображає їхні відчуття, пережиті під час заняття. Наприклад, це може бути «мої емоції під час гри» або «мої емоції, коли я допомагав другу». Після цього діти можуть обговорити свої малюнки та пояснити, чому вони вибрали саме такі кольори або зображення.

Колективне обговорення результатів діяльності є четвертим кроком. Підсумкова рефлексія також включає спільну оцінку діяльності, де діти разом з вихователем можуть обговорити досягнуті результати та труднощі. Вихователь може запропонувати питання типу: «Що вдалося зробити добре?», «Що можна було зробити інакше?», «Як ми можемо допомогти один одному в наступний раз?». Такі питання дозволяють дітям осмислити не тільки власний досвід, а й зосередитися на спільному досягненні мети.

І, нарешті, п’ятий крок – це позитивне підкріплення і заохочення. Важливо під час підсумкової рефлексії використовувати позитивне підкріплення для підтримки емоційної атмосфери заняття. Вихователь може виділити моменти, коли діти виявляли доброту, співчуття або допомагали іншим, і похвалити їх за ці вчинки. Наприклад, «Мені дуже сподобалося, як ти допоміг другові» або «Ти чудово підтримав своїх товаришів, коли вони потребували допомоги».

Підсумкова рефлексія не тільки сприяє розвитку емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей, але й допомагає їм усвідомити важливість їхніх дій та реакцій у соціальних ситуаціях. Це дає дітям можливість глибше зрозуміти свої емоції, а також дає вихователю можливість підтримувати і коригувати соціально-емоційний розвиток дітей (додаток А).

Важливою складовою процесу формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку є активне залучення батьків до педагогічного процесу. Батьки є першими і найважливішими вихователями дітей, їхнє ставлення до емоційного розвитку та соціальної взаємодії має значний вплив на формування емоційно-ціннісних орієнтацій у дітей. Урахування цього

факту дозволяє забезпечити цілісність підходу до виховання та сприяє кращому засвоєнню дітьми соціальних і моральних норм [14; 21].

Залучення батьків до процесу формування емоційно-ціннісного ставлення сприяє створенню єдиного педагогічного простору, в якому вихователі і батьки працюють у тісній співпраці. Це дозволяє забезпечити узгодженість дій на рівнях дитячого садка та сім'ї, що підвищує ефективність навчання та виховання дітей. Оскільки батьки безпосередньо впливають на емоційний клімат у родині, важливо, щоб вони мали можливість глибше розуміти значення емоційного розвитку дітей, а також методи і техніки, що застосовуються у закладі дошкільної освіти.

Залучення батьків також дозволяє формувати у дітей позитивне ставлення до соціуму через приклад дорослих, через співпрацю, взаєморозуміння і взаємопідтримку між вихователями та батьками. Це підвищує ефективність розуміння дітьми цінностей допомоги, підтримки та співчуття, які вони спостерігають у своїх батьках. Сім'я та дитячий садок, працюючи разом, можуть підтримувати і розвивати у дітей емпатію, чуйність та інші важливі соціальні навички.

Таким чином, залучення батьків до формування емоційно-ціннісного ставлення є важливою складовою у створенні педагогічного середовища, яке максимально сприяє розвитку емоційної чутливості, співчуття та моральних орієнтацій у дітей. Активна участь батьків у процесі виховання дає змогу дитині сформувати стійке та здорове ставлення до соціуму, що стане основою для її гармонійної соціалізації у майбутньому.

З метою реалізації цієї рекомендації важливо передбачити кілька напрямів активності для батьків:

– підвищення педагогічної культури батьків: організація тренінгів та семінарів для батьків, де їм пояснюються методи емоційного розвитку дітей та їх значення для формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму;

– спільні сімейно-ігрові заходи: організація заходів, на яких батьки разом з дітьми виконують інтерактивні вправи, спрямовані на розвиток емоційного

самовираження та взаємопідтримки, що дозволить закріпити отримані навички в реальних умовах;

– інформування та обговорення: регулярне проведення зустрічей або консультацій з батьками для обговорення досягнень дітей, аналізу їх емоційних реакцій та визначення шляхів підтримки і розвитку емоційної чутливості вдома;

– обмін досвідом та підтримка: створення платформи для обміну досвідом, де батьки можуть ділитися своїми успіхами у вихованні емоційно чутливих і соціально відповідальних дітей.

Таким чином, залучення батьків до виховного процесу є одним із важливих інструментів для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Своєчасне розуміння батьками своєї ролі у розвитку емоційно-ціннісного ставлення дитини дозволяє створити оптимальні умови для формування у дітей основ соціальної адаптації, моральних норм та гуманістичних цінностей.

Зазначимо, що запропоновані методичні рекомендації є важливими інструментами для ефективного застосування інтерактивних методів у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дітей старшого дошкільного віку. Їх реалізація дозволяє створити сприятливе середовище для розвитку емоційної чутливості, емпатії та здатності до соціальної взаємодії.

Забезпечення атмосфери довіри та психологічного комфорту є основою для подальших взаємодій у групі, що сприяє розвитку відкритості та взаємоповаги серед дітей. Використання ситуаційних та рольових ігор дозволяє дітям глибше пізнати емоційний світ оточуючих, розвиваючи у них здатність до співчуття та турботи. Організація групових завдань для формування навичок співпраці та колективної відповідальності допомагає виховувати у дітей почуття важливості командної роботи та взаємної підтримки.

Вправи на емоційне самовираження та усвідомлення власних почуттів сприяють розвитку емоційної самосвідомості, а підсумкова рефлексія дозволяє дітям осмислити отриманий досвід та закріпити навички емоційно-ціннісної взаємодії. Залучення батьків до процесу формування емоційно-ціннісного

ставлення забезпечує цілісність педагогічного підходу та створює сприятливі умови для реалізації цих методичних рекомендацій в повсякденному житті.

Таким чином, в комплексі ці методичні рекомендації забезпечують ефективний розвиток емоційно-ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку, сприяють їхній соціалізації та підготовці до взаємодії з навколишнім світом на основі співчуття, підтримки та моральних принципів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Проведений аналіз літературних джерел дозволив обґрунтувати теоретичні основи формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму як одного з ключових аспектів особистісного розвитку дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано, що емоційно-ціннісне ставлення до соціуму включає розвиток у дітей здатності до співпереживання, емпатії, прийняття соціальних норм і емоційної чутливості, що є фундаментом для їх успішної соціалізації.

Дослідження також виявило етапи становлення емоційно-ціннісного ставлення до соціуму у дошкільників, які включають: перший етап, що характеризується початковим усвідомленням власних емоційних реакцій та здатністю відчувати емоційний стан інших; другий етап, на якому діти вчаться ідентифікувати та виражати емоції, розвиваючи чутливість до емоційного стану однолітків; і третій етап, на якому дошкільники поступово формують здатність до емпатії та осмислюють важливість підтримки та взаємодопомоги у стосунках з оточуючими. Ці етапи становлення емоційно-ціннісного ставлення є важливими для розвитку у дітей старшого дошкільного віку позитивного ставлення до соціуму, здатності співпереживати, співпрацювати та формувати відповідальність за свої дії.

Таким чином, формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму забезпечує готовність дитини до подальшої соціальної взаємодії та є основою для успішної соціалізації та морального зростання.

2. У ході дослідження розглянуто та проаналізовано поняття інтерактивних методів навчання, які визначено як методи, що орієнтовані на активну участь дітей в освітньому процесі через групову взаємодію, діалог і співпрацю. Було встановлено, що інтерактивні методи є ефективними засобами формування емоційно-ціннісного ставлення до соціуму, оскільки вони створюють умови для набуття соціального досвіду, розвитку емоційної

чутливості та взаємоповаги. Зокрема, особливістю таких методів є їх здатність стимулювати дітей до відкритої комунікації, активного висловлення думок та емоцій, що сприяє розвитку вміння усвідомлювати та враховувати емоційні потреби інших, а також формуванню відповідного ставлення до соціальних норм і правил.

3. На основі аналізу наукових джерел та практичних спостережень визначено та обґрунтовано ряд педагогічних умов, що сприяють ефективному застосуванню інтерактивних методів з метою формування емоційно-ціннісного ставлення у старших дошкільників. Основними умовами є: створення атмосфери довіри та психологічного комфорту, що забезпечує відкритість дітей до взаємодії; організація діяльності на засадах співпраці та партнерства, яка стимулює дітей до усвідомлення соціальної значущості спільної діяльності; індивідуальний підхід, що враховує емоційні особливості кожної дитини; застосування інтерактивних методів з акцентом на емоційний досвід для розвитку емпатії; забезпечення рефлексії, яка допомагає дітям осмислити пережитий емоційний досвід та усвідомити важливість доброзичливих відносин у соціумі.

4. У результаті дослідження розроблено методичні рекомендації, що спрямовані на допомогу вихователям у реалізації інтерактивних методів для формування емоційно-ціннісного ставлення у старших дошкільників. Рекомендації включають практичні кроки, орієнтовані на побудову атмосфери довіри, розвиток емпатії через ситуаційні та рольові ігри, організацію групових завдань для формування навичок співпраці та взаємної підтримки, а також рефлексивні вправи для осмислення пережитого досвіду. Зокрема, рекомендації передбачають застосування ігор, які дозволяють дітям моделювати соціальні ситуації, що сприяють розумінню почуттів інших та розвитку соціальної чутливості. Запропоновані методичні підходи акцентують увагу на тому, що завдяки інтерактивним методам діти засвоюють не лише знання, але й соціальні навички, що є важливими для їхньої подальшої соціалізації та розвитку як особистостей.

Отже, отримані результати можуть бути застосовані у практиці дошкільної освіти з метою підвищення ефективності виховної роботи, розвитку емоційно-ціннісної сфери дітей, а також підготовки їх до успішної адаптації в соціальному середовищі та подальшої шкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амурова Я. В., Момот М. А. Чинники комфортного соціально-психологічного клімату в колективі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Психологія. 2023. (2). С. 17–20.

2. Бех І. Д. Зростити моральну особистість – головна турбота. *Дошкільне виховання*. 2015. № 4. С. 6–8.

3. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Вид. друге, доповн. Навч. посібн. К., 2012. 304 с.

4. Божович Л. І. Етапи формування особистості в онтогенезі. 2019. URL: https://studfile.net/preview/9965941/page:6/ (дата звернення 12.08.2024)

5. Божович Л. І. Особистість та її формування у дитячому віці. 1968. URL: http://medbib.in.ua/aktualnyie-problemyi-vospitaniya-mesto-39933.html (дата звернення 16.06.2024)

6. Венгер О. Л. Соціалізація дошкільників: розвиток самосвідомості. Київ : Академія, 2010. 236 с.

7. Венгер О. Л. Психологічний розвиток дитини у процесі спільної діяльності. *Питання психології*. 2001. № 3. С. 17–26.

8. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : метод. посіб. / за заг. ред. Н. Гавриш. Х. : Мадрид, 2015. 220 с.

9. Волік Н. Система формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Вип. 2. С. 9–15.

10. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.

11. Григоренко О. І. Формування позитивного психологічного клімату в студентських групах : теорія та практика. К. : Педагогічна думка, 2017. 138 с.

12. Данько О. М. Сюжетна гра та її сутність. *Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта»* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 50–54.

13. Діти і соціум : Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : Монографія / Наук. ред. А. М. Богуш; За заг. ред. Н.В. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.

14. Заболотна Т. А. Підходи до взаємодії батьків та закладу освіти під час адаптаційного періоду дітей шестирічного віку. *Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта»* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 82–89.

15. Запорожець О. В. Педагогічні та психологічні проблеми всебічного розвитку й підготовки до школи старших дошкільників. *Дошкільне виховання*. 1972. Т. 4. С. 37–42.

16. Запорожець О. В., Неверович Я. З. До питання про генезу, функції та структуру емоційних процесів у дитини. *Питання психології*. 1974. № 6. С. 59–74.

17. Іванова В. О. Роль викладача в створенні психологічного клімату в університетських аудиторіях. К. 2020. 321 с.

18. Іванова В. В., Щербанич Я. В. Емоційне благополуччя дитини-дошкільника як передумова розвитку її емоційної стійкості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Гуманітарні і суспільні науки.* 2014. №17(12). С. 53–59.

19. Кареліна С. Г. Ігрова діяльність як засіб розвитку вольової поведінки у дітей старшого дошкільного віку : *зб. наук. статей студ. спеціальності «Дошкільна освіта»* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 107–111.

20. Кириленко Т. С. Психологія : емоційна сфера особистості : навч. посіб. К. : Либідь, 2007. 256 с.

21. Кисиленко А. Р. Взаємодія дошкільного закладу з родиною : сучасні підходи. *Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта»* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 120–125.

22. Коваленко І. М. Психологічний клімат в освітньому середовищі : аналіз та практика. К. : Науковий світ, 2019. 115 с.

23 Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя : навч. посіб. Житомир : ЖДУ, 2023. 100 с.

24. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. К.-Житомир : Волинь, 2003. Кн. 1. С. 29–41.

25. Кононко О. Л. Внутрішній світ дошкільника та умови його актуалізації. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя.* Психолого-педагогічні науки. 2015. № 4. С. 77–81.

26. Кононко О. Л. Запорука особистісного зростання дошкільника. *Дошкільне виховання*. 1999. № 10. С. 3–36.

27. Кононко О. Л. Збережемо простір дитинства. *Дошкільне виховання*. 2004. № 1. С. 5–34.

28. Кононко О. Л. Концепція базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у світі». К. : ТОВ «МЦФЕР» Україна. 2019. 488 с.

29. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). К. : Стилос, 2000. 336 с.

30. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вузів. К. : Освіта, 1998. 255 с.

31. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини. *Дошкільне виховання*. 1999. № 5. С. 3–6.

32. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К. 1989. 608 с.

33. Кравченко І. В. Здоровий моральний клімат – основа життєдіяльності навчально-виховної групи. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2002. № 6. С. 52–57.

34. Кравчинська Т. С Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність. 2017. URL: http://surl.li/kqomkg (дата звернення 08.09.2024)

35. Кучеренко М. Емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 12. С. 46–56.

36. Лєскова Л. Ф. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі установи соціальної сфери. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 98–103.

37. Маршицька В. В. Технологія виховання емоційно-ціннісного ставлення до соціальної дійсності у старших дошкільників в умовах дошкільного навчального закладу. 2017. URL: http://surl.li/whlzdj (дата звернення 09.09.2024)

38. Мох Ю. А., Радченко О. І Основні принципи інтерактивного навчання і виховання. *Інформаційні технології : наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*. 2019. Ч. IV. С. 78.

39. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пєхоти. К. : АСК, 2004. 256 с.

40. Остапчук Д., Мирончук Н. М. Інтерактивні методи навчання у вищих навчальних закладах. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном* : збірник наукових праць / за заг. ред. С. С. Вітвицької, Н. М. Мирончук. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 140–143.

41. Паласевич І. Практичні аспекти реалізації індивідуального підходу до розвитку дитини-дошкільника в ЗДО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип 54, Т. 2. С. 255–261.

42. Піроженко Т. Проблема вивчення ціннісних орієнтацій дошкільників : пошук та результати дослідження. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2015. Вип. 37. С. 130–137.

43. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. К., 2007. 142 с.

44. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. К. : Видавництво А.С.К., 2004. 136 с.

45. Пулим В. О. Педагогічні умови застосування інтерактивних технологій у післядипломній підготовці офіцерів з гуманітарних питань. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2012. Вип. 25. С. 170–172.

46. Реус В. О. Формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у старших дошкільників : навч. посіб. Чернігів, 2016. 64 с.

47. Решетченко С., Скубарєва Т. Інтерактивні методи навчання як засіб успішної навчальної діяльності учнів. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2021. № 33. С. 62–68.

48. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві : сутність, специфіка, супровід : монографія. К. : Міленіум, 2008. 400 с.

49. Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2010. 20 с.

50. Сіренко Т. В. Дослідження емоційної сфери дітей дошкільного віку. *Інсайт : психологічні виміри суспільства* : матер. міжнар. конф. / ред. кол. : І. С. Попович, С. І. Бабатіна, І. Р. Крупник та ін. Херсон : «Гельветика», 2019. Вип. 1(16). С. 253–254.

51. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / за заг. ред. О. Рейпольської. К.; Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

52. Соціальна педагогіка: словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алєксєєнко. Вінниця : Планер. 2009. 542 с.

53. Тарнавська Н. П. Емоційно-розвивальний простір дошкільника в дошкільному навчальному закладі та родині. *Особистість в єдиному освітньому просторі*. 2010. Ч. 2. С 201–206.

54. Терещенко Л. А., Карабаєва І. І. Психологічні особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ. 2019. Вип. 33. С. 214–234.

55. Тихонова М. І. Розвиток емоцій у дошкільників. *Психологічна газета*. 2004. № 23. С. 25–27.

56. Трофаїла Н. Д. Емоційна сфера дитини-дошкільника : її розвиток та особливості. 2014. URL: http://surl.li/zsbtki (дата звернення 03.07.2024)

57. Федорова М. А. Особливості емоційного розвитку сучасних дітей в аспекті становлення міжособистісних взаємин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. Вип. 1 (46). С. 133–137.

58. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / за заг. ред. О. Рейпольскої. Харків : Друкарня «Мадрид», 2015. 330 с.

59. Харченко Н. А., Чорна Т. О. Формування емоційного середовища дошкільника у науковій спадщині О. В. Запорожця. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Т. 14. Вип. 1. С. 322–329.

60. Харченко Н. А., Туркулець О. А. Роль емоцій у розвитку особистості дошкільника. URL: http://surl.li/egfnag (дата звернення 10.10.2024)

61. Хілько С. Емпатія як чинник формування толерантності до невизначеності в майбутніх психологів. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Вип. 11. С. 214–224.

62. Шульга Л .М. Ігрова технологія як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2015. Вип.11. С. 213–222.

63. Шульга Л. М. Психологічні особливості дошкільного віку як підґрунтя розвитку творчої особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2017. С. 213–222.

64. Якубович К. В. Сутність, різновиди та особливості використання ігор з правилами в структурі педагогічного процесу. *Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта»* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 310–315.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методична скарбничка

Вправи на привітання, які вихователі можуть використовувати для створення атмосфери довіри та психологічного комфорту в групі:

1. «Коло друзів».

Діти стають у коло, тримаючись за руки. Кожна дитина по черзі висловлює коротке привітання для сусіда праворуч, наприклад: «Добрий ранок, [ім'я]! Я радий тебе бачити!». Вправа допомагає дітям відчути тепло від спілкування та налаштуватися на позитивну взаємодію.

2. «Дружнє побажання».

Діти сідають у коло, і вихователь передає м'яку іграшку або м'яч. Дитина, яка отримала іграшку, звертається до одного з однолітків із добрим побажанням, наприклад: «Бажаю тобі веселого дня!». Потім дитина передає іграшку іншому учаснику, який продовжує побажання. Це створює атмосферу доброзичливості й підтримки.

3. «Сонечко привітання».

Вихователь малює на дошці сонечко. Кожна дитина підходить до дошки, торкається однієї з «променів» і каже щось приємне для всієї групи, наприклад: «Я радий бачити всіх вас тут!» або «Бажаю всім гарного настрою!». Ця вправа підсилює відчуття єдності та позитивного налаштування на день.

4. «Привітання жестами».

Вихователь пропонує привітати одне одного незвичними способами: обрати жест, що виражає радість або дружелюбність. Наприклад, підморгнути, помахати рукою, зробити «п'ять» або «сердечко» руками. Кожна дитина може обрати свій жест привітання і повторювати його для інших учасників. Це допомагає дітям відчувати себе комфортно та виражати емоції без слів.

5. «Сонечко і промінчики».

Вихователь пропонує дітям подумки уявити, що вони всі є «промінчиками» одного великого сонечка, яке зігріває групу. Кожен промінчик говорить фразу про те, як він допомагає іншим, наприклад: «Я промінчик, який допомагає підтримувати друзів», «Я промінчик, який приносить радість іншим». Така вправа дозволяє дітям відчути свою цінність та значимість у групі.

Ці вправи не лише сприяють створенню позитивної атмосфери, але й допомагають дітям формувати емоційно-ціннісне ставлення до оточуючих, стимулюючи їх до прояву доброзичливості та підтримки у взаємодії з іншими.

Приклади ситуаційних та рольових ігор, які вихователі можуть використовувати для розвитку емпатії у дітей старшого дошкільного віку:

1. «Як ти себе почуваєш?».

У цій грі діти практикують виявлення та розпізнавання емоцій у інших. Вихователь пропонує дітям обрати картки із зображеннями різних емоцій (радість, сум, злість, здивування тощо). Кожна дитина по черзі вибирає картку та пояснює, коли вона відчувала таку емоцію. Після цього інші діти намагаються здогадатися, що могло спричинити цю емоцію. Це допомагає дітям не лише виразити свої почуття, а й краще розуміти емоційні стани інших, що є основою емпатії.

2. «Допоможи другу».

Діти розподіляються на пари, і кожна пара отримує картки, на яких зображені різні ситуації, що вимагають допомоги (наприклад, один з друзів упав, у когось забилося вухо або потрібно поділитися іграшкою). Одна дитина виступає в ролі того, хто потребує допомоги, а інша – в ролі того, хто її надає. Після виконання вправи діти обговорюють, як вони почувалися в цих ситуаціях, та що потрібно робити, щоб допомогти друзям. Це сприяє розвитку співчуття та здатності підтримувати інших у складних ситуаціях.

3. «Відчуй себе на місці іншого».

Вихователь пропонує дітям уявити себе на місці іншої людини або персонажа з казки чи мультика. Наприклад, дитина може встати і сказати: «Я – ведмедик, мені холодно, я шукаю тепле місце». Інші діти повинні вгадати, яке почуття або ситуація це викликає. Після цього обговорюється, як почувається персонаж і що він може зробити, щоб змінити ситуацію. Це дозволяє дітям розвивати здатність до співпереживання, бачити ситуацію очима іншого та вчить враховувати почуття інших людей.

4. «Я – мама, я – дитина».

Діти грають у рольову гру, де одна дитина виступає в ролі матері, а інша – дитини. Мама турбується про дитину, допомагає їй одягнутися, нагодувати або розважити. Під час гри діти змінюються ролями, і вони мають можливість пережити ситуацію з точки зору як того, хто допомагає, так і того, хто отримує допомогу. Це сприяє розвитку співчуття, розуміння та взаємоповаги до інших.

5. «Що б ти зробив?».

Вихователь пропонує дітям різні ситуації, в яких необхідно проявити доброту або співчуття. Наприклад: «Твій друг плаче, бо його не запустили в гру. Що ти зробиш?» або «Твоя іграшка ламається, що ти відчуваєш?» Діти мають обговорити, як би вони діяли в такій ситуації, і що могли б зробити для того, щоб підтримати інших. Це допомагає дітям навчитися розуміти і відповідати на емоції інших людей.

Ці ігри є ефективним способом для розвитку емпатії, оскільки вони дозволяють дітям переживати емоції інших, вчать надавати підтримку і розуміти, як їхні власні дії можуть вплинути на інших. Інтерактивний підхід у вигляді рольових ігор сприяє створенню безпечного середовища для вираження емоцій і формує соціальні навички, необхідні для взаємодії в групі.

Приклади групових завдань, які сприяють розвитку навичок співпраці та колективної відповідальності:

1. Гра «Будуємо місто».

Діти поділяються на групи, кожна з яких отримує завдання побудувати частину міста, використовуючи різні матеріали (будівельні кубики, конструктора або картон). Кожен учасник має свою роль, наприклад, архітектора, будівельника чи планувальника. Завдання полягає в тому, щоб всі разом створити місто, де кожен елемент гармонійно поєднується з іншими. Діти вчаться координувати свої дії, враховувати думку інших і відповідально виконувати свою частину роботи для досягнення спільної мети.

2. Гра «Корабель».

Діти створюють у групах вигаданий «корабель» (можна використати стільці, подушки чи інші предмети для імітації корабля). Завдання полягає в тому, щоб разом побудувати корабель і відправитися в подорож, де кожен має свою роль: капітан, матроси, пасажири. Вони мають подолати різні перешкоди (можна створити міні-ігри на розвиток рухової активності чи на вміння діяти згуртовано). Це завдання вчить дітей працювати разом, домовлятися про розподіл ролей і відповідально ставитися до кожного етапу спільної діяльності.

3. Гра «Допоможемо друзям».

Діти обирають ролі, зокрема роль «лікаря», «пожежника», «вчителя», «друга». Кожна дитина повинна допомогти іншому учаснику, який опинився в складній ситуації. Наприклад, «лікар» допомагає вилікувати уявну хворобу «пацієнта», а «пожежник» рятує з небезпеки «пасажирів». Важливо, щоб завдання потребувало взаємодії і спільних зусиль для досягнення результату. Після гри проводиться обговорення того, як кожен учасник допомагав іншому, і що кожен міг би покращити в своїй ролі.

4. Гра «Збережемо природу».

Учасники отримують завдання зберегти природу свого вигаданого міста. Вони мають працювати разом, щоб посадити дерева, зібрати сміття чи врятувати уявних тварин. Кожен член групи бере на себе певну роль (садівник, збирач сміття, захисник тварин) і має координувати свої дії з іншими. Завдання сприяє розвитку у дітей колективної відповідальності за стан навколишнього

середовища та усвідомленню важливості кожної дії для досягнення спільного результату.

5. Гра «Пошук скарбів».

Вихователь приховує «скарби» (наприклад, кольорові камінці або предмети) в межах ігрової кімнати або подвір'я. Діти мають разом знайти скарби, розв'язуючи загадки чи виконуючи завдання. Кожен учасник отримує свою підказку, але разом вони мають знайти правильне рішення. Така гра розвиває здатність до співпраці, вміння слухати одне одного та розподіляти завдання для досягнення спільної мети.

6. Гра «Колективний малюнок».

Діти по черзі додають елементи до великого колективного малюнка, наприклад, малюючи частину картини, пов'язану з природою, або створюючи спільний пейзаж. Під час цього завдання важливо, щоб діти разом вирішували, як виглядатиме загальний малюнок, та координували свої дії. Кожен учасник відповідає за свій етап роботи, і в результаті утворюється цілісний образ, що підкреслює важливість колективної діяльності для досягнення єдиного результату.

7. Гра «Творчі вироби».

Вихователь пропонує дітям створити спільний витвір мистецтва, наприклад, колективну композицію з природних матеріалів або аплікацію. Кожна дитина має свою частину роботи, але весь процес включає колективне обговорення і рішення, як усі елементи гармонійно поєднуються. Це завдання розвиває вміння взаємодіяти, узгоджувати дії з іншими учасниками та відповідати за свою частину роботи в загальному проекті.

Ці групові завдання дають дітям можливість розвивати співпрацю, усвідомлюючи важливість колективної відповідальності за спільний результат. Крім того, вони сприяють розвитку навичок комунікації, організації спільної діяльності та допомагають дітям відчувати себе частиною великої групи, де кожен має свою важливу роль.

Приклади вправ на емоційне самовираження та усвідомлення власних почуттів, які вихователі можуть застосовувати в групах для розвитку емоційної чутливості у дітей старшого дошкільного віку:

1. «Емоційний театр».

Діти обирають або отримують маски, що зображують різні емоції: радість, сум, злість, здивування. Кожен учасник по черзі надягає маску і за допомогою міміки та рухів демонструє свою емоцію, не використовуючи слів. Інші діти повинні здогадатися, яку емоцію показує їхній товариш. Після цього вихователь проводить коротке обговорення: «Як ти себе почув, коли був радий (сумний, злий)? Як це виглядало?» Вправа допомагає дітям усвідомити, як їхні емоції проявляються у виразі обличчя та тілесних рухах, а також вчить їх розпізнавати емоції інших.

2. «Емоційні рухи».

Вихователь пропонує дітям виконувати різні рухи залежно від емоцій, які він описує. Наприклад, якщо він говорить про радість, діти починають стрибати або танцювати, якщо про сум – вони ходять мляво, як «похмурі дощові хмари». Це не тільки дозволяє дітям емоційно самовиражатися, але й розвиває їх здатність асоціювати певні фізичні стани з конкретними почуттями, а також допомагає відчути, як емоції можуть впливати на поведінку тіла.

3. «Я – це мої емоції».

Діти сідають у коло, і вихователь пропонує кожному з них встати і уявити себе як емоцію. Наприклад, «Я – це радість!», «Я – це гнів!» Кожна дитина повинна продемонструвати, як вона себе відчуває у цій емоції (наприклад, стрибати від радості або схрестити руки від гніву). Після того, як кожна дитина виразить свою емоцію, група обговорює, що їм було цікаво або незвично в такому вираженні почуттів, і як вони відчували себе в цих образах.

4. «Моя емоція на малюнку».

Дітям дається листок паперу та різнокольорові олівці або фарби. Вихователь пропонує дітям намалювати, як вони себе почувають у певний момент. Це може бути, наприклад, «малюнок моєї радості» або «малюнок мого

смутку». Після того як малюнки готові, вихователь проводить обговорення: «Що ти малював? Які кольори ти обрав і чому? Як цей малюнок передає твої почуття?» Ця вправа дає дітям можливість самовиразитись, а також розвивати здатність усвідомлювати свої почуття через творчість.

5. «Емоційні кошики».

Вихователь пропонує кожному учаснику створити «кошик емоцій». Для цього кожен дитина має коробочку або контейнер, в який складає різні предмети, які, на її думку, асоціюються з певними емоціями (наприклад, маленькі м'які іграшки для радості, камінчики для суму, шишки для гніву). Потім діти по черзі виносять свої кошики, розповідаючи, чому кожен предмет відповідає тій чи іншій емоції, що він у них викликає. Це допомагає дітям усвідомити свої почуття і розвивати здатність до емоційного самовираження через асоціації.

6. «Емоційна дошка».

Вихователь створює на дошці або великому плакаті різні картинки, що відображають емоції (сум, радість, гнів, здивування). Протягом дня, кожного разу коли дитина переживає певну емоцію, вона може підходити до дошки і ставити свою «позначку» біля картинки, що відображає її поточний емоційний стан. Це дозволяє дітям у доступній формі спостерігати за своїми емоціями та вчитися усвідомлювати їх.

7. Гра «Я відчуваю...».

У цій вправі дітям пропонується по черзі висловлювати свої почуття, використовуючи початок фрази «Я відчуваю…». Наприклад, «Я відчуваю радість, бо сьогодні чудова погода» або «Я відчуваю сум, бо моя іграшка зламалася». Після цього діти обговорюють свої відчуття і намагаються зрозуміти, чому вони відчувають певні емоції, що дозволяє закріпити навички самопізнання та розвитку емоційної свідомості.

8. Вправа «Емоційні маски».

Для вираження та розпізнавання емоцій можна використовувати маски, на яких зображено різні емоційні стани. Діти повинні вибрати маску, яка найбільше відповідає їхньому настрою, або, навпаки, зобразити емоцію, яку їм важко

виразити. Обговорення цього процесу допомагає дітям відчути, що важливо не лише переживати емоції, але й правильно їх виражати в різних ситуаціях.

9. Вправа «Реакція на ситуацію».

Вихователь описує різні ситуації, а діти повинні обговорити, як би вони почувалися в такій ситуації. Наприклад: «Уявіть, що ви загубили улюблену іграшку. Як ви почуваєтесь?» або «Якщо ваш друг поділився з вами іграшкою, що ви відчуваєте?» Ця вправа допомагає дітям рефлексувати над своїми емоціями та усвідомлювати різницю між різними емоційними реакціями в соціальних ситуаціях.

Ці вправи допомагають дітям не тільки самовиражатися, але й навчитися глибше розуміти власні емоції, а також розпізнавати емоційні стани інших, що є важливим етапом розвитку емпатії та соціальних навичок.

Приклади вправ, які можна використовувати під час підсумкової рефлексії, спрямованих на осмислення пережитих емоцій та розвиток соціальної взаємодії у дітей:

1. «Емоційний крок за кроком».

Мета: Поглибити розуміння емоцій та їх вираження через спільну діяльність.

Опис: Діти разом з вихователем виступають у ролі «емотивних дослідників». Вихователь пропонує дітям пройти різні «емоційні кроки». Наприклад, кожен крок відповідає певній емоції, яку діти повинні продемонструвати (радість, сум, здивування, злість). Діти разом з вихователем виконують дії, пов’язані з кожною емоцією, і потім обговорюють, як вони себе почували і чому саме так реагували на ці емоції.

Рефлексія: Після вправи вихователь запитує дітей: «Яка емоція була найбільш цікавою для тебе? Як ти відчував себе, коли показував радість чи сум?».

2. «Казка про мене».

Мета: Розвинути самопізнання і здатність виражати власні почуття через творчість.

Опис: Діти отримують завдання скласти невелику казку, де головний герой переживає різні емоції. Вони повинні придумати ситуації, в яких герой відчуває радість, страх, сум чи тривогу, а також, як ці емоції змінюються в залежності від подій. Після того як казка буде написана, діти можуть розповісти її один одному, виражаючи емоції через голос і міміку.

Рефлексія: Після розповіді кожен дитина ділиться тим, яку емоцію герої переживали, і як ця емоція впливала на їх поведінку в історії. Вихователь може ставити запитання: «Як ти думаєш, що допомогло герою змінити емоції? Як це було б у твоєму житті?»

3. «Моє відображення».

Мета: Створити можливість для самовираження та усвідомлення власних почуттів.

Опис: Діти за допомогою дзеркала (або уявного відображення) мають змогу побачити, як виглядає їх емоційний стан. Вихователь пропонує дітям уявити, що вони дивляться на своє відображення і визначають, які емоції вони відчувають зараз (радість, сум, страх, здивування). Далі вони виражають ці емоції через міміку і рухи, а інші діти намагаються вгадати, які саме емоції показують їх товариші.

Рефлексія: Після вправи діти обговорюють, чи вдалося їм відчути і показати емоції через міміку і що вони відчували, коли намагалися вгадати емоції інших. Вихователь може запитати: «Яку емоцію було важче зобразити? Чи змінилася твоя емоція після того, як ти поділився нею з іншими?»

4. «Колесо емоцій».

Мета: Розвинути здатність до саморегуляції та розпізнавання емоцій.

Опис: Вихователь створює «колесо емоцій», на якому зображені різні емоції (радість, гнів, здивування, сум, страх тощо). Діти по черзі обирають емоцію, яку вони хочуть дослідити, і потім розповідають, коли вони відчували

таку емоцію в реальному житті. Вони можуть використати картинки, щоб показати ситуації, коли ця емоція була найяскравішою.

Рефлексія: Після вправи вихователь запитує: «Яка емоція була тобі найбільш знайома? Як ти себе почув, коли розповідав про неї? Чи можна щось зробити, щоб змінити свою емоцію, коли вона стає неприємною?»

5. «Мої кольори емоцій».

Мета: Поглибити усвідомлення емоційного досвіду та зв'язок між емоціями та кольорами.

Опис: Вихователь пропонує дітям асоціювати свої емоції з певними кольорами. Наприклад, радість може бути жовтим, сум – синім, злість – червоним. Діти вибирають колір, який відповідає їхньому емоційному стану на момент рефлексії, і малюють або створюють колаж з кольорів, що передають їх емоції.

Рефлексія: Після того як діти завершать роботи, вихователь може запитати: «Який колір найбільше відповідає твоїм емоціям сьогодні? Чому ти обрав саме цей колір для своїх почуттів?»

6. «Скринька добрих вчинків»

Мета: Розвинути емпатію через взаємодію з іншими і оцінку позитивних дій.

Опис: Кожна дитина отримує можливість написати або намалювати один добрий вчинок, який вона здійснила протягом дня. Після цього вихователь збирає ці малюнки або записки у «скриньку добрих вчинків». Наприкінці заняття діти по черзі витягують з скриньки один вчинок і обговорюють, як цей вчинок допоміг іншій людині і які емоції він викликав.

Рефлексія: Вихователь може запитати: «Як ти почувався, коли допомагав своїм друзям? Чи змінилася твоя емоція після того, як ти поділився своїм вчинком?»

Приклади для реалізації методичної рекомендації щодо активного залучення батьків до процесу формування емоційно-ціннісного ставлення у дітей старшого дошкільного віку:

Організація батьківських зборів на тему емоційного розвитку дитини.

Вихователь може проводити регулярні тематичні збори для батьків, де обговорюються особливості емоційного розвитку дошкільників, важливість емпатії та навички соціальної взаємодії. На таких зборах вихователь може поділитися прикладами вправ, які батьки можуть проводити вдома для розвитку емпатії та комунікативних навичок у дітей, наприклад, спільні рольові ігри або обговорення почуттів після прочитання книг.

Розсилка інформаційних матеріалів та рекомендацій для батьків.

Вихователь може створювати короткі інформаційні бюлетені чи пам'ятки, де наводяться поради з емоційного виховання, рекомендації щодо розвитку соціальних навичок, ідеї для спільних занять, спрямованих на формування доброзичливого ставлення до оточуючих. Такі матеріали можна надсилати електронною поштою або роздавати особисто, доповнюючи їх прикладами ситуаційних ігор, які батьки можуть використовувати вдома.

Організація спільних виховних заходів із батьками та дітьми.

Рекомендується залучати батьків до спільних з дітьми заходів, таких як дні добрих справ, де всі учасники можуть разом допомагати один одному або виконувати прості завдання на користь інших (наприклад, висадка квітів на дитячому майданчику або виготовлення подарунків для дітей з інших груп). Це допомагає дітям бачити позитивні приклади взаємодії між дорослими й дітьми, вчить їх значущості доброзичливих вчинків.

Впровадження щоденників емоцій для обговорення з батьками.

Можна запропонувати батькам щовечора спілкуватися з дитиною про її емоційний стан протягом дня за допомогою «щоденника емоцій». У такому щоденнику дитина може разом з батьками відзначати, що їй сподобалося або засмутило, що вона хотіла б змінити у своїй поведінці чи взаємодії з однолітками.

Це допомагає дитині усвідомлювати власні емоції, а батькам – підтримувати емоційний розвиток.

Проведення «батьківських майстер-класів» з емоційної взаємодії.

Вихователь може організувати майстер-класи для батьків, під час яких демонструються інтерактивні методи та вправи, спрямовані на розвиток емпатії та емоційної чутливості у дітей. Наприклад, батькам можуть запропонувати спробувати разом з дітьми гру «емоційне дзеркало» або вправу «хто, як я?» для усвідомлення почуттів. Це дає батькам практичні інструменти для спілкування з дітьми і формування позитивного емоційного клімату вдома.

Ці приклади сприяють не лише покращенню взаємодії між вихователем, дітьми та батьками, а й формуванню емоційно-ціннісного ставлення через спільну діяльність та позитивні приклади у сімейному середовищі.